

: ČAS :

Znanstvena revija
„Leonove družbe“

Ljubljana : 1915

Letnik IX. Zvezek 2.

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

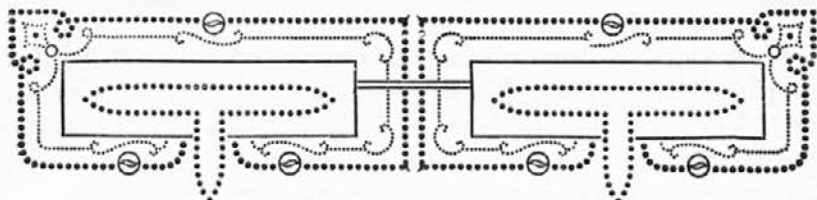
ČLANKI:

Dr. Al. Ušeničnik, Naša moč.	65
Fr. Povše, Naše gospodarstvo in vojska. . .	68
Dr. Al. Ušeničnik, Vojska, morala in mednarodno pravo	74
I. Morala in vojska	75
II. Vojska in mednarodno pravo	77
III. Franktirerstvo	84
IV. Okupacija	86
Al. Res, Jens Johannes Jørgensen.	89
Dr. Fr. Grivec, Balkansko vprašanje	95

OBZORNIK:

Verstvo in kultura: Vojska in kultura. (A. U.) Krščanstvo in mednarodno pravo. (Dr. Ivo Česnik.) Jezuitski jubilej 1814—1914. (Al. Res.) — Socialno gospodarstvo: Produkcija, zlasti žita v Avstro-Ogrski. (Fr. Povše.) — Filozofija: Dušeslovje. (Dr. Fr. Grivec.) — Pedagogika: Še enkrat o Bežkovem »Občnem vzgojeslovju«. (A. U.) — Zgodovina: Prof. dr. Jos. Mantuani: O nedavno najdeni votivni roki. (J. D.) Fr. Kovačič: Dominikanski samostan v Ptuj, in Nadžupnija sv. Križa. Dr. Jos. Gruden: »Starine železnih in salajskih Slovencev«. (—n—). — Dr. Dragotin Lončar: »Janko Kersnik, njega delo in doba«. (A. U.) — Leposlovne novosti: Ksaver Meško: Mladim srcem. — Beležke. — Glasnik Leonove družbe.

»Čas« izhaja kot dvomesečnik. List je ena izmed rednih letnih publikacij »Leonove družbe«. Letnina za »Čas« in druge redne publikacije L. D. znaša 6 K. Pošilja naj se na naslov: »Leonova družba« v Ljubljani.

Naša moč.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Vojska, ki še vedno z nezmanjšano grozo divja po svetu, je tudi velika preizkušnja naše moči.

Na bojnem polju in doma.

Da je fizična moč našega ljudstva še dosti zdrava, to je tudi vojska nanovo izpričala. Slovenskim polkom se glede moči in poguma ni treba sramovati tekme s polki drugih narodov. Vendar vemo vsi in si tega nikar ne prikrivajmo, da je tudi v našem ljudstvu alkoholizem napravil že premnogo zla in zastrupil tudi že mnogo kali naše fizične moči. Vojska je glasno pričevanje za abstinenco. Rusija, ki si je nasprotniki niso mogli misliti brez »vodke«, se je pred resnim opominom vojske prva in najodločneje odpovedala vsemu alkoholu, tako je prepričana, da abstinenca ohranja in množi vojno moč. Obenem je pa po polletni izkušnji ruski minister javno izpovedal, da je abstinenca tudi doma za 30—35% pomnožila delovno moč ljudstva in bo tako za prav toliko nadomestila primanjkujočih delavnih sil. Naj bi tudi mi ne preslišali tega nauka, ki ga daje narodom vojska!

Dasi je pa narodno zdravje mogočen vir naše moči, je vendar tudi ta vojska dokazala, da pa prvi vir ni. Kdor prebira poročila z bojnega polja, kdor pazneje čita zlasti pisma naših vojakov, ta ne more tajiti, da je po prepričanju in izpovedi vojakov samih prvi vir naše moči — vera našega ljudstva.

Pravimo predvsem: našega ljudstva. Sicer je to bolj ali manj tudi drugod. Gotovo ni slučajno, da se je pokazal ob tej vojski povsod nekak prebud verske misli. Naj si bo uradna Francija še tako brezverska, ljudski zavesti, da je tu, v veri, najgloblji vir zaupanja in poguma, se tudi ona ni mogla ustavljati. Nemški cesar, ki pozna ljudsko dušo, v svojih navdušujočih nagovorih rad ubira ta glas, in veliki vojevniki Hindenburg nobene misli ne poudarja tako kakor te.

A veliki in mogočni, bogati in srečni narodi imajo še dosti drugih silnih nagibov, ki jim dajejo upa v brezupu, v nemoči moči. Velika zgodovina, slava, svoboda, narodno edinstvo, gospodarsko gospodarstvo — to so mogočni nagibi, ki jih imajo oni, ki jih pa majhni narodi nimajo, ki jih zlasti nima naš narod.

Naš narod se bojuje za Avstrijo, ker ima tu že stoletja svoj dom; bojuje se za cesarja, ker si monarhije brez habsburške dinastije skoraj niti misliti ne more. A kar ta patriotizem posvečuje, kar ga visoko dviga nad menljivo zvestobo samih čuvstev, kakor tudi nad vsako politiko samih interesov, kar mu daje neprimerno jamstvo tudi v težkih razmerah, tudi v dneh težkih preizkušenj, to je bolj kot vse drugo vera našega ljudstva. V veri je vkoreninjena njegova zvestoba, iz vere zajema naš narod nepremagljivo moč, ob veri se drži in se je držal, tudi, ko se mu ni vračala vedno pravica za zvestobo.

To je psihologija naše moči. Ako so se ponekod vzbujali dvomi o naši zvestobi, bi bili ti dvomi zadeli vsaj dejavnost naše vere. In res je prof. Ude podvomil o naši veri. A že ta prevratna misel, da je moral dvomiti o veri voditeljev in učiteljev priznано globokovernega ljudstva, bi ga bila morala takoj spametovati, da je te dvome prva skotila le zloba ali pa prav tista nacionalistična strast, ki ji je že bitje drugih narodov in volja do bitja veleizdajstvo.

Veseli smo, da je tudi v teh težkih dneh vera dala našemu narodu npravne moči, da je prenesel vse žrtve. To nam je poroštvo, da bo prenesel tudi preizkušnje, ki ga še čakajo. Zakaj ne smemo več molčati, da se spet zbira po temnih kotih tista svojat, ki bi rada zatrla našemu ljudstvu prav to npravno moč. Izkušeni možje, ki z visokega vidika motré razmere v Avstriji, napovedujejo že kulturni boj. In da se nekaterim tudi pri nas hoče tega boja, priča n. pr. že tista nepopisno grda gonja, ki se je z najpodležjim orožjem začela spet zoper ljubljanskega škofa. Mi se ne bojimo tega boja. Naše ljudstvo se da zbegati, a ko bo videlo, kaj ti ljudje res hočejo, se bo z gnusom obrnilo od njih in bo zloba sama sebe ujedla. To se sicer misli o bodočnosti, a mi se moramo pripravljati tudi za bodočnost in če imamo to dolžnost, imamo tudi pravico! —

Naša moč se je preizkusila na bojnem polju, preizkusila se je tudi doma. Koliko ljubezni našega ljudstva je odkrila ta vojska, a če zasledujemo vir te ljubezni, vir te npravne sile, pridemo spet do vere. Iz vere zajema ljudstvo tolažbo, iz vere zaupanje,

iz vere ljubezen, iz vere usmiljenje. Usmiljenje je lahko le nekaj vnanjega, konvencionalnega, in tako je kakor moda: pred svetom polno lepega videza, kamor svet ne vidi, brez čuta in ozira. Usmiljenje je tudi lahko nekaj zgolj naravnega in človeškega, in tako usmiljenje je plemenito, a redko zmožno velikih žrtev. Je pa še usmiljenje, ki izvira iz vere in božje ljubezni, in to usmiljenje je veliko, kakor je velika božja ljubezen. Usmiljenje našega ljudstva je tako. Seveda se ne sme meriti s tehtnico in vatlom — srebrniki, ki so jih metali svetopisemski bogataši na žrtvenik, so tudi daleč odtehtali vinar vdove, in vendar je Kristus pohvalil ljubezen le-te — usmiljenje se meri po tem, koliko da od tega, kar ima, in kako da. Če pa človek gleda, kaj daje naše ljudstvo od malega, kar ima, in kako daje, mu je toplo okrog srca in vesel mora biti tega ljudstva. Koliko verne, božje ljubezni je v vseh tistih, časih majhnih in neznatnih darilih za vojake, za ranjence, za izgnance, za sirote, koliko vinarjev svetopisemske vdove!

Tudi tu je naša moč — vera naša! — —

Moderna, ki se je odpovedala veri, govori o patriotizmu in dinastičnem čustvu, a kako malo npravne sile more dati moderna, ki so brez nje patriotizem in dinastično čustvo komaj kaj več kot besede. Moderna je vrgla historično pravo med staro šaro, proglasila moč za pravico, prevrnila je legitimnost prestolov, z Rousseauom posvetila celo revolucijo, proklamirala suverenost ljudstva in absolutno državotvorno pravo narodne ideje — kaj je po logiki teh načel še patriotizem, kaj dinastično čustvo? Čustvo, ki se menja, kakor se menja javno mnenje, interes, ki hladno računa le z interesi, toliko čustvo kolikor interes. Po logiki teh načel bi bil patriotizem močnim narodom krinka, ki z njo pokrivajo svoja nasilja, a slabotnim narodom krinka, ki z njo pokrivajo svoje suženjstvo, dokler se jim ne ponudi prilika, da v imenu narodne ideje odvržejo krinko in gredo za svojim nacionalizmom.

Kako vse drugače je z narodi, ki jim je vera najvišje počelo vsega mišljenja in čustvovanja! Patriotizmu in dinastičnemu čustvu teh narodov daje vera metafizične zakone. Iz vere dobiva dinastično čustvo vse sile npravne volje in patriotizem božjo sankcijo zvestobe.

Ali se tisti, ki vladajo narode, tega zavedajo?

Nauk, star in vedno nov: Poleg cerkve so žarišča naše moči tiste organizacije, ki jim je prvo verska in nravna vzgoja našega ljudstva: Marijine družbe, Orli, izobraževalna društva, seveda kolikor to nalogo izvršujejo. Potem propaganda katoliškega tiska — in nazadnje, a ne nazadnje — neutrujen boj zoper vse poskuse nenravnosti in brezverstva.

Naše gospodarstvo in vojska.

Komercialni svetnik drž. in dež. poslanec Fr. Povše.

Za vse stanove so nastali z vojsko resni časi in težav polne gospodarske razmere, zlasti pa za kmečki stan. Kmečki stan je dal razmeroma največ bojevnikov, a tudi dobava za armadne potrebe je zadela ta stan v primeri z drugimi dosti hudo. Saj je poleg gospodarja, sina, hlapca, tudi mnogo konj in vozov ter druge vprežne oprave bilo treba dati v vojsko. Sreča le, da ni tudi po naših pokrajinah še zadivjala strašna bojna vihra, ki puštoši zemljo drugod.

Kmečki stan mora pa izvrševati še drugo resno in veliko nalogo: prehraniti mora ne le sebe, ampak tudi armado in prebivalstvo vse države. V tej vojski ne gre skoraj več za to, kdo bo močnejši, marveč kdo bo imel dalje časa kruha. Sovražnik nas izkuša izstradati in tako ubiti našo vojno in odporno silo. Zlasti Anglija pazi, da bi onemogočila vsak uvoz živil v Nemčijo in našo državo. Vprašanje je torej, ali zmore naša domača poljedelska produkcija to nalogo, da zadostno preživi ne le armade, temveč tudi vse drugo prebivalstvo v državi.

Statistika kaže, da mora naša država zlasti v slabih letinah dosti uvažati, posebno žita, pšenice. Žitna letina l. 1914 ni bila bogata, komaj srednje dobra. Doma pridelano žito torej vsekako ne bo zadostovalo.¹ Prav posebno velja to za Avstrijo. Ogrska skriva svoje žitne zaloge in ko je ogrska vlada te dni sklenila z rekvizicijo dognati zaloge žita, so ogrski krogi glasno nastopali, da se mora misliti najprej na prehrano Ogrske. Toda upanje je, da ta sebična skrb ne bo obveljala, ampak da bo z žitnimi

¹ Primeri statistično črtico v »Obzorniku« tega zvezka.

zalogami precej bogato preskrbljena Ogrska morala tudi tej državni polovici prepustiti del žita. Rži, ječmena, koruze ne bo tako zelo primanjkovalo kakor pšenice, zato je povsem utemeljena odredba vlade, da naj se za navadni kruh ne rabi le pšenica, ampak da se mora primešavati pšenični moki vsaj tretjina drugega žita. Le tako in če se povsod s pšenično moko varčuje, bo mogoče prebiti leto in vsaj za silo shajati z žitnimi zalogami, ki so se iz lastne domače produkcije nabrale. Obžalovati moramo le, da se ljudje še vse premalo zavedajo resnosti našega položaja.

Z drugimi živili smo bolj preskrbljeni. Mleko se doslej še sploh ni podražilo, in mleko je pač prevažno hranivo. Tudi goveje meso ni skoro nič dražje ali vsaj primeroma ne tako drago. Krompir je letos za nad sto odstotkov dražji, vendar še ne tako drag, da ga ne bi mogli porabljati, da varčujemo z žitom. Kolikor sem poučen, so naši kmetovalci vobče poslušali svarila naših strokovnih listov, ki so jim nujno svetovali, naj letos ne prodajajo živil, zlasti žita ne. Vendar se je, žal, na stotine vagonov za človeško prehrano tako prevažnega živila, kakor je fižol, prodalo — celó v inozemstvo. Ko bi bila ta velika množina fižola ostala doma, bi bilo za prehrano ljudstva mnogo doseženega; toda po toči zvoniti je prepozno. — Nategnila je cena za teletino — vsled prepovedi, da se zdrava teleta ne smejo klati —, še bolj pa cena za prašičjo mast in meso, ker je zaprt dovoz prašičev iz Srbije in masti iz Amerike. Ako ne bo dobava goved za vojno prevelika, bomo z domačo živinorejo sploh shajali, ker je letos dosti sena; že več let morda ni bila letina za seno in deteljo tako obilna. Lakote se nam torej ni preveč bati, dokler imamo krave, zanje pa dosti sena. Mleko torej bodi po vseh družinah, zlasti kjer je več otrok, poglavitni del prehrane; mleko je zdravo in tečno živilo. Tudi sadja je precej. Za silo bo potemtakem že živil. Ko bi bili začeli takoj jeseni varčevati z žitom, da bi bili jedli zlasti manj belega kruha in močnatih jedi — razume se, da po vsej državi —, ali ko bi bila naša osrednja vlada, ki sicer tako rada posnema Nemčijo, tudi kakor ona zasegla vse žitne zaloge in uredila konsum, bi se tudi za kruh ne bilo treba bati do prihodnje žetve, ki je še daleč in vsa v božji roki. Tako pa nam bo s kruhom bržčas trda šla.

Kaj pa — in to je sedaj poglavitno vprašanje —, če bo trajala vojska še celo leto, ali je avstrijsko poljedelstvo zmožno pridelati za vojsko in vse prebivalstvo vsaj za silo potrebnih živil?

Vlada, zlasti kmetijsko ministrstvo se je ponovno obrnilo do kmetov in do kmetijskih korporacij, ki imajo skrbeti za kmetijski napredek, s pozivom, da naj poljedelci podvoje svoje delo in skrb, da bodo kar najintenzivneje obdelovali zemljo in tako kar mogoče največ pridelali zase in za vso državo. S tem bo vršil kmečki stan tudi domovinsko dolžnost, zakaj srečen izid vojske ne bo odvisen samo od hrabrosti naših vojnih čet, ki je res občudovanja vredna, ampak zlasti tudi od prehrane. Tudi najhrabrejša armada onemore, če ji zmanjka živil.

Ali bo torej naše kmetijstvo zmoglo to veliko nalogo ter tako prekrizalo nakane sovražnikov in omogočilo zmago?

Predvsem je treba imeti na umu narodnogospodarsko načelo, da mora delo producenta živiti. To velja torej tudi za poljedelsko delo. To se pravi v sedanjih razmerah: pripravljeni moramo biti na še višje cene. Vlada je uporabila svojo moč in že določila za razna živila najvišje cene, osobito za žito, za moko, sočivje, krompir itd. Doslej moram brez pridržka priznati, ki sem sam kmetovalec, da so določene najvišje cene zlasti pri žitu primerne; višje cene bi pa bile tudi v tej težavni vojni dobi oderuške. Vsekakor pa mora vlada in kupujoče občinstvo vpoštevati, da producent mora pokrivati svoje pridelovalne stroške. Letos ima zlasti pšenica res skrajno visoko ceno in več kakor pravično je, da so se stavile meje ceni za pšenico, ki se je pod normalnimi pridelovalnimi stroški spravila v žitnice. A za naprej bodo, če bo vojna še dalje trajala, pridelovalni stroški drugi, dokaj dražji.

Bati se je pa celo, da za intenzivno pridelovanje sploh ne bo dobiti potrebnih pripomočkov, to je delovnih in vprežnih moči, pa tudi onih sredstev ne, ki tvorijo predpogoj obilne produkcije.

Že pri jesenski setvi je bila trda za delovne moči in tudi za vprežno živino; saj je že v vročem poletju zapustilo domačo grudo veliko število najboljših mož in mladeničev, najspretnjših kmetovalcev. Marsikateremu gospodarju je tudi pomanjkovalo vprežne živine, konj, ki jih je bilo treba prepustiti vojni upravi. Drugi nabor je pobral še nadalje obilo delovnih moči, zlasti gospodarjev, katere bomo pri spomladanskem poljskem delu hudo pogrešali. In izpovedati je treba, da je tudi kmetijstvo obrt, ki zahteva polnega moža, veččega svojemu delu; žal, da se v širši družbi sodi, da kar ni porabno za druge stanove, to je še dovolj dobro za kmetijstvo. Temu treba z vso odločnostjo ugovarjati.

Za racionalno gospodarstvo — in le tako nas more rešiti — treba kmetovalcev, ki s premiselkom in preudarkom vrše svoje delo. Treba bi nam bilo sedaj kmetovalcev, kakor jih ima Danska, Belgija in tudi Nemčija, potem bi se nam ne bilo bati, da ne bi shajali s svojimi pridelki. Brez dvoma bo torej na spomlad primanjkovalo delovnih dobrih moči za res intenzivno dobro obdelovanje zemlje. Sicer je priznati dobro voljo onih, ki so hoteli poslati na kmete v pomoč mladino iz mest, a s tem se je pač poljedelcem bore malo ustreglo. Poljedelstvo ni igrača, pač pa trudapolno delo, ki je more zmagati le za to izurjen in utrjen delavec.

Pravtako bo trda za čas košnje. Ne bo drugače, kakor da bodo tudi ženske kosile. Želeti bi bilo pač, da bi se uvedli stroji — senoseki, sušenje bi že ženske opravile. Po Nemčiji so se za časa vojske osnovala podjetja, ki s stroji na paro proti primerni mezdi hodijo njive orat, seno kosit, žet, mlatit i. d. Žal, da pri nas razmere niso take, da bi mogli uporabljati take stroje. Vsekako pa bo delovati na to, da se udejstvi misel, ki jo je sprožil ravnatelj naše kmetijske družbe. Namreč za čas glavnega spomladanskega in potem poletnega dela za oranje, ki mora biti v kratki dobi izvršeno, če hočemo misliti na uspeh — tako pri ajdi — repi — naj bi hodili nekateri za primerno plačilo s konji v pomoč onim kmetovalcem, ki nimajo svoje vprežne živine. O mlačvi bo trda za mlatiče. Tudi tu naj bi se dobili podjetni možje, ki bi s stroji na bencin (če ga bo še dobili) ali vsaj na vitel (Göpel) šli od vasi do vasi in ovršili mlačev. Te stvari bo morala naša kmetijska družba vzeti v oskrb, in nadejam se, da me bodo tovariši v odboru kmetijske družbe podpirali v tej moji nameri.

A še na nekaj se mora misliti, kar je predpogoj za intenzivno izkoriščanje zemlje, da dosežemo bogato letino. Brez obilnega racionalnega gnojenja ni misliti na obilno letino, na bogate pridelke, kakor to tako željno pričakuje kmetijsko ministrstvo s svojimi pozivi na kmetovalce. A tudi tu so velike težave. Predvsem je treba za umetna gnojila takoj gotovine. Potem pa umetnih gnojil tudi za drag denar že ni več zlahka nabaviti. Thomasove žlindre, čilskega solitra sploh ni več dobiti, cene za superfosfate in kalijeve soli so pa narasle. Žal, da se niso vpoštevali predlogi, ki smo jih s tovariši v državnem zboru v kmetijskem odseku opetovano stavili, da bi namreč vlada pospeševala po Avstriji ustanavljanje tovarn za izdelovanje umetnih gnojil in bi

tako postali neodvisni od inozemske tozadevne industrije. K sreči se je ustanovilo v Dalmaciji podjetje za produciranje apnenega dušika, da imamo sedaj — ko ni dobiti čilskega dušikovega gnojila — vsaj to dušikovo gnojilo na razpolago.

Naša država ima dosti plodne zemlje, ki bi umno obdelana in dobro pognojena lahko preživela vse prebivalstvo. Ne bom navajal Danske, ki ima pač najvzornejše kmetijstvo v Evropi. Navesti hočem le Nemčijo, ki ima kaj malo tako plodovite zemlje, kakor jo ima naša država (Ogrska, Hrvaška, Banat, Hanaška na Moravskem itd.) in vendar so v Nemčiji z umnim obdelovanjem, in seveda s pomočjo umetnih gnojil, dosegli veliko večjo produkcijo kot pa pri nas. V naši državi se pridelava, kakor izkazuje statistika, na hektaru obsejanega zemljišča povprečno po 12 kvintalov (100 kg) pšenice, v Nemčiji po 18½ q, v Belgiji po 22 q, na Danskem celo po 29 q! Rži se pridelava na hektaru v Avstriji 13½ q, v Nemčiji 17½ q. Zakaj je tako, razvidimo pa iz porabe umetnih gnojil pri nas in drugod, n. pr. v Nemčiji. V l. 1911. se je porabilo v Avstriji 1506 vagonov kalijevih gnojilnih soli, v Nemčiji pa 42.234 vagonov (1 vagon = 100 kvintalov ali 10 ton)! Na kvadratni kilometer pride pri nas 82 kg te gnojilne soli — v Nemčiji pa 1025 kg! Kalijevih gnojilnih snovi se producira največ v Nemčiji (Stassfurt) in ondotna državna vlada vpliva na to, da je cena za to gnojilo za Nemčijo 25% nižja kakor za naročila iz inozemstva; k temu je prišteti še transportne stroške, ki niso premajhni, tako da stane kvintal tega gnojila v Nemčiji dobrih 50% manj kakor pri nas. Pri nas krije gališka zemlja bogate zaklade kajnita-kalija v sebi (Kalusz, Bohnija). Koliko let se že oglašajo poslanci, da naj država izrabi ta veliki zaklad, ki bi pripomogel k bogatejši produkciji — a vse zaman; kdor hoče pri nas uporabljati to prepotrebno gnojilo, ki vsebuje za rastlinski razvoj prepotrebno, da, neobhodno potrebno snov (kali), ga mora iskati v daljni tujini! Enako je s fosfatnim gnojilom. V Avstriji velja kiloprocent fosfata 49 vin., v Nemčiji le 32 vin. A kakor sem že rekel, vsled vojske letos sploh ni dobiti umetnih gnojil — ker Nemčija ne pusti izvažati žlindre, ki je za lastno potrebo ne bo imela dosti. Kalijeva gnojila so na razpolago — a tudi dražja — najbolj pa dušična gnojila.

Zakaj toliko razpravljam o tem? Kratek odgovor je: zato, ker bi z racionalno porabo umetnih gnojil neprimerno pomnožili domačo žitno in drugo kmetijsko produkcijo.

Vse to naj se torej vpoštevava, ko se presoja gospodarski položaj. Poljedelstvo bo moralo producirati z mnogo večjimi stroški, zato bodo pa tudi pridelki dokaj dražji. Zlasti se bo morala na to ozirati vlada, ko bo določala najvišje cene, kar je seveda ne le nje pravica, ampak tudi dolžnost, da omogoči tako prehrano ljudstva. Želeti bi le bilo, da bi vlada tako skrbno ravnala tudi pri drugih potrebščinah za prehrano. Naj omenim le sladkor, ki se je podražil, dasi je naša država eden največjih producentov sladkorja. Pravtako bo treba postaviti gotove meje cenam za kurivo — premog. Skratka, vlade mora biti skrb, da ne bodo veliki prekupci kopičili živil ter jih potem samovoljno dražili. —

Moje prepričanje je torej, da bomo prebili, četudi s težavami, tudi ta trdi čas. Ampak naj bi ne pozabili več, da smo tudi sami krivi, če se sploh moramo bati pomanjkanja živil, ko bi bili lahko popolnoma neodvisni od tujega izvoza, če bi bili modro pospešili domače kmetijstvo in njegovo produkcijo. Naj bi si to za vedno zapomnili tisti, ki je njih naloga skrbeti za usodo ljudstva. Nemčija, ki je skoraj do dve tretjini industrijska država, je svoje kmetijstvo tako povzdignila, da se ji je dosti manj treba bati za prehrano svojega po večini industrialnega ljudstva kot pa nam. Naj navedem le eno dejstvo. Leta 1896. je uvozila Nemčija le od nas iz Avstrije nad pol milijona pitanih prašičev, a po preteku le desetih let je vlada, kajpada z znatnimi podporami, tako zelo pomnožila nemško prašičerejo, da je naš prejšnji prašičji izvoz popolnoma prenehal, da, celo iz Nemčije se je že pričel import prašičev v našo državo! Za sedaj je seveda prepozno, a smelo in ponovno bom trdil, kar sem trdil v parlamentu, da srečna država, ki je neodvisna od tujine zlasti glede preskrbe z živili; in prav sedanja vojna nas uči, kolikega pomena je lastno kmetijstvo za državo. Ko bi bila država, ko je skrbela za vojne potrebščine, še nekaj žrtvovala za intenzivnejši napredek naše poljedelske produkcije, bi bil naš današnji položaj ves drugi. Naj bi torej, ko se vrne ljubi zaželjeni mir, vlada in vsi stanovi vpoštevali, da je za nemoteno srečno eksistenco države poleg vojne sile potrebna tudi lastna produkcija za prehrano ljudstva. Kar bo izdala država za povzdigo poljedelske produkcije, to bo v korist vsem slojem prebivalstva. Prav ta vojska je spet jasno dokazala, da ni fraza, ampak živa resnica tisti stari rek, da kmet skrbi za vse druge stanove!

Vojska, morala in mednarodno pravo.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Da bi bila vsaka vojska že kar samaposebi nenravno in brezpravno početje, tega tudi Tolstoj z vso svojo vojsko zoper vojsko ni mogel dognati. Če se sme braniti poedinec, zakaj ne narodi in države? Poleg tega za poedince razsojajo pravde in kaznujejo krivice sodišča, nad državami še ni na svetu sodišča, ki bi imelo tako avtoriteto. Haško razsodišče je lepa institucija, toda kadar gre za bitje in nebitje, haško razsodišče nima tiste moči, da bi zastavilo odločilno besedo, še manj pa, da bi dalo svoji besedi zadosten poudarek. Eden bi bil poklican razsodnik narodnih pravnih, papež, toda tudi njegove avtoritete ne priznavajo še vsi v tisti meri, da bi mu s polnim zaupanjem izročili svoje bitje.

Dokler ne bo take od vseh priznane avtoritete, bo še vedno razpore med državami navsezadnje odločala vojska, da le res kot zadnje sredstvo, kot »ultima ratio«! Socialisti upajo, da bo demokracija končala vojske. Ko bi o vojskah ne odločevali diplomatje, pravijo, ampak ljudstvo, bi se vsi vselej še enkrat premislili, preden bi začeli vojsko. Nekaj resnice je gotovo v tem. Že duhoviti Jean Paul, ki ni bil socialist, je rekel: »Nesreča, da dva skleneta vojsko in se milijoni vojskujejo; bolje bi bilo, če bi jo milijoni sklenili in bi se dva vojskovala.« Dostavil je pa še zlobno, da so pa zmage v vojski navadno bolj pošteno pridobljene kot pa zmage diplomatov v miru. Drugi si tudi od demokracije toliko ne obetajo. Omejila bi vojske pač, a ne verjamejo, da bi jih popolnoma preprečila. Anglež Urquhart je dejal: »Vzrok vojskâ je, ker ni več spoštovanja do božjih zapovedi, zlasti do štirih: ne ubijaj; ne kradi; ne pričaj po krivem; ne želi tujega blaga! Le tedaj bo bolje na svetu — je dejal ta protestant —, če bo katoliška Cerkev, ki je tega edino zmožna, zaustavila splošni propad prava in vrnila veljavo pravici med narodi.«¹

Zasedaj moremo le to ponoviti, da vojska v razmerah, v kakršnih so narodi še dandanes, ni nujno proti morali. Pomniti je pa, kar je izrekel Montesquieu, da za vojsko ni odgovoren tisti, ki jo napove, marveč tisti, ki jo povzroči!

¹ Citira Th. Nissl v prevodu Balmesovega »El Criterio« 1872, str. 463, 473.

Morala in vojska.

Že naravna morala, morala naravne pameti, loči moralno in nemoralno vojsko. Da je vojska moralna, se zahtevajo določeni pogoji. Za obrambno (defenzivno) vojsko velja kakor v privatnem »silobranu« načelo, da je dovoljeno odbiti silo s silo, le da se ne sme delati več sile, kot je pa za obrambo potrebno.¹ Za ofenzivno vojsko, ki je vojska v polnem zmislu, je pa treba trojega: sklepa socialne oblasti, pravičnega vzroka in pravega namena.² Ofenzivna vojska je boj države zoper državo, da sovražna država dá zadoščenje za žaljenja, da poravna storjene krivice, da vrne, kar si je po krivici prisvojila. Tak boj v imenu socialne pravice more začeti le država, to je, tisti, ki državo predstavlja, ki ima v državi socialno oblast. Le socialna oblast more »legitimirati« boj posameznikov. Zato socialna oblast pokliče in zbere bojevnike. Že od davna se ta javni značaj vojske izraža v tem, da vladarji »napovedujejo« vojske. Jasen je tudi drugi pogoj, da more biti moralna vojska le boj za pravično in nujno stvar. Vsaka kaplja krvi, ki poteče iz nedolžnih src, kliče gorje njemu, ki je zločinsko nabrusil meč (Shakespeare). Malenkosti ne morejo biti razlog za vojske. A tudi besede kakor »prestizž«, »interesi«, »ravnovesje« ne morejo nadomestiti pravice, če je ni. Francoski kralj Ludovik XIV. je napadel Alzacijo v imenu »državne potrebe«, češ da tvori Ren »les frontières naturelles« (naravne meje) Francije. Škof Fénelon mu je pogumno pisal: »Sire, vi se motite, če pravite, da so bile te osvojitve potrebne. Potrebno meni ne more biti to, kar je lastnina drugega. Zares potrebno je le eno in to se imenuje: pravičnost!«³ Ker je vojska vedno veliko zlo, je treba poprej vse poskusiti, če ni morda mogoče doseči pravice brez vojske. Saj so navadno, kakor je poudarjal Benedikt XV. še v zadnji okrožnici, »drugačna pota, drugačni načini, da se poravnajo storjene krivice«.⁴ Tretji pogoj moralne vojske je pa pravi namen. Namen moralne vojske more biti le red in mir. Lepo je rekel bavarski izborni knez Maks Emanuel sinu Ferdinandu: »Najboljša vojska — nobena vojska; zakaj kdor reče vojska, izreče besedo polno gorja ... Vojska (če je izsiljena)

¹ Vim vi repellere cum moderamine inculpatae tutelae.

² Sv. Tomaž: 1.) auctoritas principis, 2.) causa iusta, 3.) intentio recta. (Summa theol. 2—2, 40, 1.)

³ Citira Nissl o. c. 476.

⁴ Prim. Čas IX (1915), str. 4.

mora biti le iz ljubezni do miru!«¹ Namen vojske določuje tudi sredstva in način vojskovanja. Dovoljeno je sovražni državi in nje prebivalcem prizadeti toliko fizičnega zla, kolikor ga zahteva pravični smoter vojske. Kar je pa samo v sebi nemoralno, tega tudi smoter ne more opravičiti. Dovoljene so torej, pravi sv. Tomaž Akvinski, vojne zvijače in zasede, — prav zakrivati svoje namere sovražniku, je ena glavnih umetelnosti strategije, pravi sv. Tomaž — ni pa dovoljeno lagati ali prelamljati besedo in ne držati vere.² Dovoljeno je, dostavlja tolmač Tomaževih del, Billuart, jemati imetje podložnikom sovražne države, kolikor je treba za zmago, zadoščenje in mir, ker je sovražna država s tem zadeta; ni pa dovoljeno ubijati nedolžnih, otrok, žensk in starčkov. Tudi talnikov nikdar ni dovoljeno pomoriti, če so nedolžni in nekrivi zločinov drugih. Dovoljene so potrebne »represalije«, to je, delati sovražniku materialno škodo, da se lastna škoda poravna, ni pa dovoljeno ropati in moriti. Ali je dovoljeno, se vprašuje Billuart, poklicati krivoverce in nevernike na pomoč? V sili, pravi, je dovoljeno — za zgled navaja Makabejce, ki so poklicali Rimljane na pomoč —, a sicer ni radi kvarnih posledic v нравnem in verskem oziru.³ Podobno govore drugi bogoslovci in pravoslavci.

Tudi cerkveno pravo je povzelo ta нравna načela, večinoma z besedami sv. Avgušтина.

»Ni mir radi vojske, ampak vojska radi miru.«

»Pravična je vojska, če se napove, da se spet prisvoji, kar je bilo ugrabljenega ali da se prežene sovražnik. Ali se pa zмага v odprtem boju ali z zvijačo, to je za pravičnost brez pomena.«

Toda »vera, kadar se obljubi, se mora držati tudi sovražniku.«

»Kaj se šteje v vojski v greh? ... Škodoželjnost in maščevalnost.«

»Borivcu se s silo vrača sila, a premagancu ali ujetniku gre usmiljenje.«⁴

¹ Cit. Nissl o. c. 467.

² Summa theol. 2—2. 40. 3.

³ Billuart, Summa Sti Thomae tom. V. dissert. 7. a. 3. De bello.

⁴ Non pax quaeritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur. (c. 3. C. XXIII. q. 1. ex s. August. ad Bonifac. ep. 189. ed. Maur.)
Iustum bellum, quod ex condito geritur de rebus repetendis aut propulsandorum hostium causa ... Utrum aperta pugna, utrum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest (c. 3. C. XXIII. q. 2. ex s. August. libr. quaest. 41. qu. 10.)

Ta načela naravne morale o vojski tvorijo obenem, — ker jih oznanja narodom že priroda sama, naravna pamet, vest kot glasnica večnega božjega zakona — prirodno mednarodno vojno pravo.

Moderni pravniki navadno ne priznavajo prirodnega prava, temveč le pozitivno pravo. A za besede ne gre. »Če imenujemo pravo le tista pravila človeške družbe, ki jih je postavilo socialno zakonodavstvo, tedaj, pravi Hertling, prirodno pravo seveda ni pravo... Toda so očitvidno neka pravila, ki urejajo človeško družabno življenje in so obvezna, tudi če bi ne bilo nobenih pozitivnih zakonov. Da n. pr. ne smem mirnemu sosedu streči po življenju, tega se popolnoma zavedam, četudi ne poznam kazni, ki jih pozitivni zakon določa za uboj... So torej samaposebi razvidna, v človeški naravi in nraavnem redu utemeljena pravila človeškega družabnega življenja« — prirodno pravo.¹ Brez prirodnega prava bi tudi pozitivno pravo ne imelo nobene moči. Pozitivno pravo je le zato obvezno, ker prirodno pravo vелеva držati se pogodb, slušati zakonite ukrepe socialne oblasti itd.

Tako dobi vojska po teh načelih pravni značaj, da ni več navadno nasilstvo in pobojsstvo. Toda naravna načela so bolj splošna in ne vedno povsem jasna. Tudi je marsikaj, kar ni naravnost proti prirodnemu pravu, a je manj v soglasju s krščanskimi idejami o človekoljubju. Te ideje silijo, če že ne morejo preprečiti vojskâ, da se vojske vsaj omilijo in ublaže. Tako navajata pamet in krščanski vpliv narode, da se med seboj dogovore in pogode o tem in onem, česar prirodno pravo ali sploh ne določa ali pa kar preveč splošno določa. Ti dogovori tvorijo pozitivno mednarodno vojno pravo.

Vojska in mednarodno pravo.

Kakor pozitivno pravo sploh tako se ima tudi pozitivno mednarodno vojno pravo glede naravne morale in prirodnega

Fides quando promittitur, etiam hosti servanda est (c. 3. C. XXIII. q. 1. ex l. c.) Quid culpatur in bello? ... Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas (c. 4. C. XXIII. q. 1. ex s. August. l. XXII contra Faust. c. 74.) Sicut bellantit resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur (c. 3. C. XXIII. q. 1. ex s. August. ad Bonifac. ep. 189. ed. Maur.)

¹ Hertling, Recht, Staat u. Gesellschaft, 1907, str. 50—5.

prava na dva načina¹. Časih pozitivno pravo le izvaja načela prirodnega prava. V tem oziru je jasno, da ni nič ne more biti pravo, kar je proti prirodnemu pravu. Če prirodno pravo ne dopušča moriti nedolžnih, n. pr. talnikov, tudi pozitivno pravo tega ne more »legitimirati«. Večinoma pa pozitivno pravo splošna načela prirodnega prava določuje. Tu so pa jako široke meje. Prirodno pravo ima le nekaj splošnih navodil o početku in koncu vojske; pozitivno pravo lahko določi poseben način, kako naj se vojska započne, kako konča. Prirodno pravo nič ne govori o orožju; pozitivno pravo lahko določi orožje, oziroma izloči iz vojevanja kako orožje. Prirodno vojno pravo n. pr. glede zasebne lastnine le malo določenega pove; pozitivno pravo lahko izpove (vsaj z izjemami) nedotakljivost zasebne lastnine tudi v vojski.

Veselo moramo priznati, da so narodi pod zavestnim in nezavestnim vplivom krščanske kulture že v mnogem oziru tako določili prirodno pravo. S tem so neprimerno zmanjšali grozote vojske. Seveda so se v novih razmerah pojavile tudi nove, prejšnjim dobam nepoznane grozote, a ne dvomimo, da bodo narodi tudi za te našli pravna določila, ki jih bodo omejila, če ne povsem zabranila.

Nekaj pozitivnih določil mednarodnega vojnega prava je že iz davnine, a le malo. Velika večina teh pravnih določil je šele iz krščanske dobe kot nekako običajno pravo. V obliki pravnih pogodb je pa mednarodno vojno pravo šele iz najnovejše dobe. Taki mednarodni pogovori so se vršili v Parizu (pariška deklaracija o pomorskem vojnem pravu 16. aprila 1856), v Genfu (genfska konvencija o ravnanju z bolniki in ranjenci v vojski 22. avgusta 1864), v Petrogradu (petrogradski dogovor o razstrelilih 11. decembra 1868), v Bruslju (poskus splošne kodifikacije vojnega prava 1874). Poleg genfske konvencije, ki je v bistvu še vedno veljavna, sta pa bili za moderno vojno pravo odločilni zlasti haški mirovni konferenci, ki sta se vršili po iniciativi ruskega carja Nikolaja II.: prva od 18. maja do 29. julija 1899; na njej je bilo zastopanih 26 držav pod predsedstvom ruskega državnega svetnika Martensa; druga od 15. junija do 18. oktobra 1907; na njej je bilo zastopanih nič manj kot 44 držav pod predsedstvom ruskega odposlanca Nelidova. Avstrijsko uradno poročilo imenuje to drugo mirovno konferenco »svetovni parlament«.

¹ Prim. Thom. Aqu. Summa theol. 1—2, 95. 2. — Prim. tudi: A. U. Sociologija, str. 75—8.

Končno se je vršila l. 1909 v Londonu še posebna konferenca o pomorskem pravu, ki je pa bila bolj priprava za bodočo tretjo haško mirovno konferenco.

Car Nikolaj II. je gojil misli o svetovnem miru, ko je klical narode na haško konferenco, a čudna tragika je nanesla, da se je Rusija prva zapletla v najbolj krvavi vojski, v vojsko z Japonci po prvi, v svetovno vojsko po drugi haški konferenci. Kljub temu so sklepi haških konferenc glasnik nove dobe v kulturnem razvoju človeštva.

Zlasti tri načela prirodnega prava, ki niso bila vedno ne povsem jasna, ne od vseh prav priznana, se vedno bolj jasno izražajo in določujejo v modernem mednarodnem vojnem pravu. Prvo načelo: vojska je neko pravno bojno stanje med državami. Drugo načelo: vojska je le vojska med državami, ne med državljani. Tretje načelo: vojska sme le to, kar zahteva nje smoter. Vso smer v razvoju pa določuje vodilna ideja človekoljubja, to je, splošna težnja, vojsko kar moči ublažiti (»humanizirati«, kakor pravijo moderni). Seveda se vrši ta razvoj le v vednem boju z militarističnimi težnjami držav in zato le stopnjema in ne brez polovičarskih kompromisov. A vrši se in haški konferenci sta ustvarili že cel mednarodni vojni zakonik, vsaj za vojsko na suhem, a tudi odlomke za zakonik pomorskih bojev. Ker je druga haška konferenca l. 1907 povzela sklepe prve in jih izpopolnila, pogledajmo le, kako se uveljavljajo povedana načela v sklepih druge haške konference!¹

Če je vojska neka pravna oblika boja, tedaj treba pravno določiti početek sovražnosti, omejiti bojno torišče, urediti razmerje do drugih ne se vojskujočih držav. Če je vojska le vojska med državami, tedaj treba skrbeti za to, da vojska kar mogoče prizanaša zasebnikom in zasebnemu imetju. In če sme vojska le to, kar zahteva nje smoter, tedaj sme biti dovoljeno v vojski le to, kar res veleva vojna nuja (če le ni morda že samoposebi nenravno, zakaj nenravnih sredstev tudi vojni »namen ne posvečuje«).

¹ Sklepe druge haške konference je objavilo pri nas vnanje ministrstvo: K. u. k. Ministerium des Außern, Die zweite Haager Friedenskonferenz 1907. Wien 1908. (Citiramo po tej publikaciji.) Pravnoznansveno je obdelal vso stvarino O. Nippold, Die zweite Haager Friedenskonferenz. II. Teil: Das Kriege recht. Leipzig 1911. Za prvo haško konferenco prim. Dr. Meurer, Übersicht über die Arbeiten der Haager Friedenskonferenz. München 1903. Kratko ima obdelano vso stvarino l. haške konference tudi Zorn, Völkerrecht (Webers Katechismen B. 79).

Po vodilni ideji človekoljubja treba tedaj izločiti iz vojske vse, kar le po nepotrebnem povečuje trpljenje: grdo ravnanje s sovražnikovimi bolniki, ranjenci in ujetniki; rabo orožja, ki brez potrebe prizadeva bolečine; sredstva, ki škodujejo brez razlike sovražnikom in prijateljem, vojnikom in zasebnikom (n. pr. zastrupljanje vodnjakov).

Haška konferenca ima res glede vseh teh točk posebna določila.

Na prvi haški konferenci so pustili še odprto vprašanje, ali se vojska mora napovedati ali se tudi lahko kar začne. Kmalu potem je Japonska izrabila to negotovost in v noči 8.—9. februarja 1904 brez vojne napovedi napadla rusko brodovje v Port Arthurju in tako pravzaprav že odločila vojsko. Druga haška konferenca je določila, da se mora na začetek sovražnosti opozoriti ali z utemeljeno vojno napovedjo ali vsaj v obliki ultimata s pogojno napovedjo.¹

Druga konferenca je tudi omejila bojno torišče. Ozemlje nevtralnih držav (držav, ki niso v vojski) je nedotekljivo.² Čez to ozemlje čete vojskujočih se držav ne smejo. Nevtralne države tega tudi ne smejo dopustiti.³ Če nevtralna država tak poizkus tudi s silo zavrne, se to ne more smatrati za sovražno dejanje in casus belli.⁴ Sme pa dopustiti nevtralna država prevoz municije.⁵

Že prva haška konferenca je imela posebna določila o načinu bojevanja (na suhem); ta določila je druga izpopolnila.⁶

Vojska ne daje pravice rabiti kakršnakoli sredstva.⁷ Zlasti je prepovedano: *a)* rabiti strup ali zastrupljeno orožje; *b)* zavratno moriti; *c)* ubijati sovražnika, ki nima več orožja ali ga vrže proč ter se na milost in nemilost vda; *d)* napovedavati, da ne bo nobenega prizanašanja (boj »brez pardona«); *e)* rabiti orožje, ki proizvaja nepotrebne bolečine; *f)* zlorabiti zastave, uniforme ali rdeči križ.⁸ Vojne zvijače so dovoljene.⁹ Ogleduštvu je kaznivo, a za

¹ Convention III. relative à l'ouverture des hostilités a. 1. (str. 111 v publikaciji avstr. vnanjega ministrstva).

² Convention V. a. 2. (str. 139).

³ a. 5 (str. 139).

⁴ a. 11 (str. 140).

⁵ a. 7 (str. 140).

⁶ Convention (IV.) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre (str. 123 sl.)

⁷ Convention IV. a. 22 (str. 127).

⁸ a. 23. (str. 128).

⁹ a. 24. (str. 128).

ogleduha se ne sme smatrati vojak, ki v vojaški obleki poizveduje po sovražnem ozemlju.¹

L. 1868 se je v Petrogradu 17 držav dogovorilo, da ne bodo rabile streliva, ki povzročajo nepotrebne bolečine. A tedaj še ni bilo vseh modernih iznajdb. Ko je prva haška konferenca še posebej prepovedala takozvane »dum-dum-kroglice«, ki se v telesu razmlinčijo in napravljajo velike rane, tega Anglija in Združene države severne Amerike niso hotele podpisati. Vendar je Anglija l. 1907 pritrdila. Na drugi haški konferenci se je to splošno sprejelo (a. 23, e). Prva haška konferenca je tudi prepovedala metati strelivo iz zrakoplovov, a le za pet let. Druga haška konferenca se o tem ni mogla zediniti. Izrekla je naposled, da ni dovoljeno metati razstreliva iz zrakoplovov in aeroplanov,² a ta prepoved velja le za dobo do konca bodoče tretje mirovne konference; poleg tega se je pa pridružilo temu sklepu le 13 držav (med njimi ni ne Nemčije, ne Avstrije, je pa Anglija). Opozorila je pa Rusija tudi tiste države, ki se niso pridružile, da jih pa veže čl. 25. IV. konv., ki splošno pravi, da z nobenimi sredstvi ni dovoljeno bombardirati neutrjenih mest, torej tudi z bombami iz zrakoplovov ne.³

Glede sovražnikove lastnine pravi druga haška konferenca: Ni dovoljeno jemati ali uničevati sovražnikove lastnine, razen če to odločno zahtevajo vojni oziri.⁴ Prepovedano je napadati ali obstreljevati neutrjena mesta, sela ali poslopja.⁵ Pri obstreljevanju utrjenih mest je treba kar mogoče prizanašati cerkvam, znanstvenim, umetniškim ali dobrodelnim zavodom, zgodovinskim spomenikom, bolnišnicam, če jih sovražnik morda ne porablja za vojne namene.⁶ Če se vzame kako mesto tudi v naskoku, ni dovoljeno po njem pleniti.⁷ Tudi ni dopustno odločiti, da bi bile pravice in terjatve podložnikov sovražne države nične in neveljavne.⁸

Glede bolnikov in ranjencev je druga haška konferenca sprejela genfsko konvencijo. Določbe so že splošno znane in priznane. Tu je v polnem obsegu prodrla ideja človekoljubja.

¹ a. 29. (str. 129).

² Declaration relative à l'interdiction de lancer des projectiles et de explosifs du haut de ballons (str. 231 sl.).

³ Cf. Nippold o. c. 11, 13¹.

⁴ a. 23 g).

⁵ a. 25.

⁶ a. 28.

⁷ a. 27.

⁸ a. 23 h).

Tudi glede vojnih ujetnikov so določbe znane. Moderno načelo je, da ujetnik ni v ujetništvu za kazen, ampak, da se oslabi sovražnikova moč. Druga haška konferenca poudarja zlasti, da so ujetniki ne ujetniki čet ali koga posameznika, temveč le državne oblasti. Ravnati je treba z njimi človekoljubno. Lastnina se jim ne sme jemati (razen orožja, konj in vojaških papirjev).¹ Država sme uporabljati ujetnike (razen častnikov) za razna dela, ki pa ne smejo biti pretežka in ne v zvezi z vojsko. Plačevati jih mora za ta dela, kakor bi plačevala svoje vojnike.² Glede preskrbe mora ravnati država z vojnimi ujetniki, če ni posebnega dogovora, kakor s svojimi vojaki.³ Častnikom mora dajati običajno plačo.⁴ V vsaki vojskujoči se državi se ustanovi za vojne ujetnike posebna poizvedovalnica (bureau de renseignement), ki uraduje poštine prosto. Tudi se lahko ustanove pomožna društva.⁵

Veliko večje težave so se pokazale pri dogovorih o vojski na morju. V Parizu l. 1856 se je odpravilo pomorsko »gusarstvo«, to je, navada, da so trgovske ladje dobile v vojnem času pravico loviti in pleniti sovražne trgovske ladje. Prva haška konferenca je vzprejela genfsko konvencijo tudi za pomorsko vojsko. Ker je pa posebna konferenca l. 1906 genfsko konvencijo revidirala, je druga haška konferenca vzprejela le-to.⁶ V drugih stvareh je še veliko negotovosti. Vendar se vidi napredek tudi tu, in sicer vedno v smeri, da bi se vojska s pravnimi določbami ublažila. Druga haška konferenca ima posebna določila, kako naj je s trgovskimi ladjami, ki se nahajajo ob izbruhu vojske v sovražnih pristaniščih (»želi se«, da se jim določi rok za prost odhod).⁷ Drugo določilo ureja, kako se lahko izpremene trgovske ladje v bojne ladje.⁸ Spet drugo ima določila o nevtralnosti.⁹

Mnogo se je razpravljalo o »kontrebandi« in blokadi. Dogovori še niso zadovoljivi, vendar je začetek storjen, da počasi

¹ Conv. IV. a. 4. (str. 123—4).

² a 6. (str. 124)

³ a. 7.

⁴ a. 17 (str. 126).

⁵ a. 14, 16 in 15 (str. 125—6).

⁶ Convention (X.) pour l'adaptation à la guerre maritime des principes de la Convention de Genève (str. 27 in 177 sl.).

⁷ Convention (VI.) relative au régime des navires de commerce ennemis au début des hostilités, a. 2 (str. 149).

⁸ Convent. VIII.

⁹ Convent. XIII.

prodre načelo o nedotekljivosti (tudi sovražne) zasebne lastnine in o svobodi nevtralnih držav tudi v vojski na morju.¹ Angleška je bila za to, da bi se sploh odpravil pojem kontrebande in pravica konfiskacije, in res sedanja svetovna vojska dokazuje, kako negotove so vse pozitivne določbe o tem, kaj spada pod kontrebando. Toda predlog, žal, še ni prodr. Pravno veljajo torej še načela francoske deklaracije: »Nevtralna zastava krije sovražno blago razen vojne kontrebande«; »nevtralno blago pod sovražno zastavo razen kontrebande se ne sme konfiscirati« ali: smejo se konfiscirati sovražne ladje in sovražno blago na sovražnih ladjah. Če si sovražna ladja med vojsko nadene nevtralno zastavo, je to za pravico konfiskacije brez pomena. Da bi pa to kot vojna zvijača ne bilo dovoljeno, o tem mednarodno pravo molči. Konfiscirane sovražne ladje treba prevesti v kako пристanišče; če je to nemogoče, jih je dovoljeno uničiti. Proste so pa konfiskacije po določilih druge haške konference²: ribiške ladjice in ladjice za krajevno vožnjo ob obrežju³; ladje za verske, znanstvene in humanitarne namene.⁴ Tudi pošta na nevtralni ali sovražni ladji je prosta.⁵

Blokada mora biti efektivna, to je, bojne ladje morajo obrežje tako obkrožati, da je promet dejansko nemogoč. V tem slučaju smejo konfiscirati tudi nevtralne ladje, ki bi skušale prodreti. Če ni taka, se imenuje »blokada na papirju« in je pravno ničeva.⁶

Na prvi haški konferenci se je izrekla želja, da bi se tudi za vojsko na morju uredilo, kdaj se smejo obstreljevati primorska mesta. Druga konferenca je določila, da se tudi v vojski na morju neutrjena mesta ne smejo obstreljevati. Za neutrjena se pa smatrajo še tudi tedaj, če so zavarovana s podmorskimi avtomatičnimi minami.⁷ Smejo se pa obstreljevati vojaške naprave, ki so v takih krajih, vojna skladišča ali vojne ladje, če so v pristanišču. Dati se pa mora, če le dopuščajo vojni oziri, potreben odlog, da lahko krajevne oblasti same potrebno ukrenejo.⁸ Pri obstre-

¹ Prim Nippold o. c. § 30. Das Seebeuterecht 124—153, in § 32. Das Blockaderecht 154—161.

² Convention (XI) relative à certaines restrictions à l'exercice du droit de capture dans la guerre maritime (str. 193 sl.).

³ a. 3. — ⁴ a. 4. — ⁵ a. 1.

⁶ Zorn, Völkerrecht, 28.

⁷ Convent. IX. a. 1 (str. 173).

⁸ a. 2.

ljevanju je treba paziti, kakor v vojski na suhem, da se ne poškodejejo cerkve in druge humanitarne naprave.¹

Poseben dogovor druge mirovne konference je bil še glede podmorskih min.² Šlo je zlasti za »proste« mine in »odprto« morje. Anglija je predlagala, da se prosto plavajoče mine radi splošne nevarnosti sploh prepovedo, pravtako, da se prepove polagati mine na »široko« morje. Nemčija je oba predloga vrgla. Dosegel se je kompromis, ki dovoljuje »proste« mine, in sicer tudi na širokem morju, če le, ko so položene, vsaj tekom ene ure postanejo nerabne.³

Franktirêrstvo in mednarodno pravo.

Dotekniti se moramo posebej še dvoje vprašanj. Eno je franktirêrstvo. Ali je franktirerstvo dovoljeno?

Franktirêrji (francs-tireurs, frařtirerji, fr. svobodni strelci) so pravzaprav svobodni bojovníki, ki se bore v vojski za domovino po svoji glavi in po svojem pravu. Taki so bili n. pr. balkanski »četaši« v vojski zoper Turčijo, taki so srbski četaši v sedanji vojski z Avstrijo. V nemško-francoski vojski so se pojavljale take svobodne čete Nemcem za hrbtom in jim delale velike neprilike.

Imenuje se pa časi franktirerstvo tudi odpor ljudstva ali množice zoper sovražnika, ko pride v kak kraj. Tak odpor je navadno izbruh sovraštva zoper tlačitelje domovine in zato divji, brez premiselka, in brez ozira na pravne vojne običaje. Zadnji zgled je podala v tej vojski Belgija.

Če torej vprašamo glede franktirerstva najprej naravno etiko ali prirodno pravo, nam to le malo pove. Ako je vojska obramba zoper sovražnika, ki je navalil na domovino, je po naravnem pravu brez dvoma dovoljeno dvigniti se nadenj tudi brez poziva in s kakršnimkoli orožjem. Tu je lahko vsak vojevník, mož ali ženska, starček in otrok. Orožje je lahko meč ali kosa, bet in cepec, kamnje ali krop. Naravna morala prepoveduje le okrutnost, da bi ubijali, če ni treba, ali iz maščevalnosti mučili. Ako je pa vojska ofenzivna, pohod v sovražnikovo deželo, da prisili sovraž-

¹ a. 5 (str. 174).

² Convent VIII. (str. 165—168).

³ a. 1. (str. 165). Nippold pa sodi, da je še vedno vprašanje, ni li polaganje min na odprtem morju proti mednarodnemu pravu. So, pravi, ki mislijo, da je. Odprto morje je svobodna pot za vse, ki je nima nihče pravice zapirati.

nika k redu in pravici, tedaj je vojska dejanje socialne oblasti. Zato po naravnem pravu tudi sme iti vse in z vsakim orožjem v vojsko, a le kolikor to izrecno ali molče odobri predstavnik socialne oblasti. Na »svojo pest« se nima v tem slučaju nihče pravice bojevati. Zakaj noben zasebnik kot tak ni opravičen za maščevavca krivice.

Kakor sicer, je tudi v tem oziru pozitivno mednarodno pravo določilo prirodno pravo, in spet moramo priznati, da le v hasek kulturnemu napredku človeštva.

Druga haška konferenca ima glede tega sledeča določila.¹

Bojevati se smejo v vojski:

Najprej redne vojne čete (armada). Potem črnovojniki in prostovoljske čete (svobodni strelci, legije, četaši itd.), a ti le pod gotovimi pogoji: a) imeti morajo vojaškega voditelja, ki je zanje odgovoren; b) nositi morajo določne in na daljavo vidne znake; c) nositi morajo orožje očitno; d) ravnati se morajo po mednarodnih vojnih zakonih in običajih. Ako ne bi izpolnili teh pogojev, jim mednarodno pravo ne daje nobenega varstva in sovražnik sme ravnati z njimi po vojnem pravu kot z zločinci.

To je sklenila že tudi prva haška konferenca in njen namen je bil priznati le to; vsak drugi način franktirerstva je hotela zavreči. Tedaj so pa izjavile male, zlasti balkanske države, da se nikakor ne morejo odreči svojega dosedanjega vojskovanja, ko se je v nevarnosti dvignilo vse ljudstvo in šlo v boj za »krst častni in slobodu zlatnu«; to da zahteva njih življenjski interes. Konferenca se je po dolgih bojih vdala in izjavila, da bodi taka »ljudska vojska« (levée en masse) po mednarodnem pravu dovoljena: če ni bilo časa, da bi se pravilno organizirala; ko se bliža sovražnik; v ozemlju, ki ga sovražnik še ni zasedel; in pa, če se sicer v vsem ravna po mednarodnih vojnih zakonih in običajih.² Druga haška konferenca je še dodala besede: »če nosi orožje očitno«.³

Če premislimo te določbe mednarodnega prava, moramo reči, da je taka ljudska vstaja v današnjih razmerah navadno velika nesreča.

¹ Convent. IV. Règlement concernant le lois et coutumes de la guerre sur terre, ch. I. a. 1. in 2. (str. 123).

² Prim. Zorn, Völkerrecht 259.

³ a. 2 (str. 123). — Nippold a. c. 18, pravi, da je ta dostavek zahtevala Nemčija, citira pa Huberja, češ da je to že samoposebi umevno: »Kriegführung nach Völkerrecht habe den offenen Kampf zur Voraussetzung«.

Zorn imenuje že to, da je haška konferenca sploh dovolila ta način boja, »nevaren pojav«¹. In res je to določilo proti prvi težnji mirovnih konferenc, vojskovanje vsaj pravno omejiti. Mednarodno pravo zagotavlja mirnim prebivalcem doma popolno varnost življenja in imetja. Čemu torej hujskati ljudstvo na boj, ki je brezuspešen in poleg tega prava nesreča? Kako naj se bojuje vojevanju neuko in slabo oboroženo ljudstvo, pravi Zorn, proti modernim armadam s kanoni in strojnimi puškami? To je brezzmiselno. Morda v posebnih razmerah, kjer so naravni pogoji zelo ugodni (mislimo si Črno goro, Srbijo ali Tirolsko), a še tu v moderni vojski skoraj brez upa. Poleg tega je pa ljudi jako težko udržati, da ostanejo v pravih mejah; če jih pa prestopijo, kar bo navadno, tedaj bo sovražnik ravnal ž njimi po najstrožjih določilih vojnega prava.² Žalosten zgled nam je podala Belgija. Mislimo si, da bi v našo deželo udril sovražnik z moderno armado. Ali ne bi bil pravi narodni samomor, če bi se ljudstvo samo dvignilo nanj? Da bi uspelo, na to še misliti ni, pač bi si pa nakopalo vse gorje pustošenja in prelivanja krvi.

V interesu človekoljubja je le želeti, da bi tretja mirovna konferenca odpravila med kulturnimi narodi še ta ostanek brezpravja. V turških vojskah prejšnjih časov si pač krščanski narodi niso mogli drugače pomagati, a tiste vojske niso bile nobene vojske v modernem pravnem zmislu; zoper nasilnika pa velja seveda še vedno pravica sile!

Okupacija in mednarodno pravo.

Drugo posebno vprašanje je, kako se ravnati, če sovražnik zasede kako deželo. Primeri Belgijo in Galicijo! Kdo je v njej pravi gospodar?

Mislimo si, da bi sovražnik zasedel našo deželo. Ali bi smel n. pr. goriški metropolit napisati pismo, kakršno je napisal Belgijcem kardinal Mercier?

Ločiti moramo spet prirodno pravo in pozitivno pravo.

Prirodno pravo tako govori: Dokler traja vojska, je brez dvoma pravni gospodar dežele tisti, ki je deželo prej zakonito imel. Vojska, dokler traja, ne prenaša vladarstev. Take izpremembe morejo biti še le rezultat vojske. Kralj belgijski je Albert, kralj Galicije je cesar Franc Jožef I.

¹ o. c. 259 »eine bedenkliche Erscheinung«, »sehr bedenklich«.

² o. c. 259.

Dejansko pa ima moč in oblast seveda tisti, ki je deželo zasedel. To dejstvo mu nalaga dolžnost, da skrbi za red in mir. Prebivalci so tudi dolžni pokorščino, a ne njemu, temveč socialni oblasti, ki jo on slučajno upravlja. Ker pa mora biti socialna oblast v službi socialne blaginje, socialna blaginja določa tudi meje te pokorščine. Samoposebi bi se smeli prebivalci tudi upreti. Toda če je tak upor brezupen, kar je navadno, tedaj bi bilo zložle večje, in socialna blaginja zahteva, da se mirno vdajo in čakajo, kako odloči vojska. Tako pokorščino je imenoval Mercier »vnanjo« pokorščino. V tem zmislu je dejal tudi Benedikt XV. v zadnjem nagovoru v konzistoriju dne 22. januarja 1915 o tistih, katerih deželo je v sedANJI vojski zasedel sovražnik: »Dobro vemo, kako težko jim mora biti pod tujcem. Vendar ne bi hoteli, da bi se v hrepenenju po izgubljeni svobodi upirali zlasti vzdržavanju javnega reda in si tako le poslabšali svoj položaj.«¹

Pozitivno mednarodno pravo molče priznava načela prirodnega prava. To se vidi iz načina, kako se izraža. Tako pravi, da je oblast »dejansko« prišla v roke osvojitelja,² potem, da se od prebivalcev ne sme zahtevati »prisega« zvestobe³; pravtako, da se ne sme od njih zahtevati, da bi n. pr. kaj povedali o vojnih silah svojega vladarja ali o drugih obrambnih sredstvih.⁴

V soglasju s tem moderno mednarodno pravo natančneje določuje, kako mora ravnati osvojitelj. Skrbeti mora za javni red, kolikor mogoče na podlagi veljavnih deželnih zakonov.⁵ Čuvati mora čast in pravice družin, življenje in zasebno last. Zasebne lastnine ne sme konfiscirati.⁶ Ni dovoljeno pleniti.⁷ Za dejanja posameznikov se ne smejo nalagati globe in kazni vsem, ki ne morejo biti odgovorni. Občinska imovina ter imovina dobrodelnih in podobnih zavodov, če tudi so državni, se mora smatrati kakor zasebna last.⁸ Drugega državnega imetja je osvojitelj le oskrbnik in užitnik.⁹ Rekvizicije so dovoljene samo za armado.¹⁰

¹ Acta A. S. VII (1915) str. 35.

² Convent. IV. a. 43 (str. 131).

³ a. 45 (ib.)

⁴ a. 44 (ib.)

⁵ a. 43 (ib.)

⁶ a. 46 (ib.)

⁷ a. 47 (ib.)

⁸ a. 56 (str. 133.)

⁹ a. 55 (ib.)

¹⁰ a. 52 (str. 132).

Kardinal Mercier je torej le tolmačil načela prirodnega prava in tudi v ničemer ni zadel ob pozitivno pravo. Sicer je pa moral drug katoliški škof, Šeptickij, radi istih načel zvestobe v kruto pregnanstvo in ujetništvo.

To so nekatera važnejša načela mednarodnega vojnega prava. Vsa kažejo, da je resna težnja kulturnih narodov, ublažiti grozote vojskâ.¹ Seveda je pravo pravo, a moč je moč. V vojski se države ne drže vedno tega, kar je res pravo, temveč časih načela: moč je pravica. Mednarodno pravo ima namreč ta nedostatek, da nima na svetu prave sankcije. Nobene višje od vseh priznane oblasti ni, ki bi mogla pravo tudi izsiliti. Druga haška konferenca je sicer sprejela načelo, da so države odgovorne za škodo, če se ne ravna po določenih vojnih zakonih², toda kdo jih bo prisilil, da škodo tudi poravnajo? Vendar radi tega mednarodno pravo ni prazna beseda. Mogočen forum, ki se ga tudi države boje, je javno mnenje in sodba človeštva. Zato vidimo, da izkuša vsaka država, če prekrši pravo, to utajiti ali olupšati. Primeri prepir med Nemčijo in Anglijo, kdo je prekršil mednarodno zajamčeno nevtralnost Belgije! To dokazuje, da države čutijo resnobo narodne sodbe. In brez dvoma nobena država ni tako sama sebi zadostna, da bi ji moglo biti vse eno, kako sodijo narodi o njej.

Četudi svetovna vojska ne bo ubila sama sebe in za dolgo časa vsake večje vojske, kakor mnogi upajo, je vendar gotovo to, da bodo po tej vojski čutili narodi še večjo potrebo, da vojske pravno omeje. Zakaj se ne bi mogli narodi spraviti med seboj, saj je svet za vse dosti velik? Če bo tekma narodov zares kulturna, tudi kulturni narodi nobeni državi in nobenemu narodu ne bodo odrekli pravice do bitja in razvoja, sicer bi s tem izpovedali, da je njih kultura le — laž!

¹ Opomniti pa moramo, da niso vse države, ki so bile na mirovnih konferencah zastopane, sklepov tudi odobrile. Turčija n. pr. ni odobrila sklepov ne prve ne druge haške konference; sklepov II. haške konference vsaj do l. 1911 tudi Italija ne. Cf. Nippold o. c. Anhang XVII.

² Convent. IV. a. 3 (str. 119).

Jens Johannes Jørgensen.

Literarno-biografična studija.¹

Alojzij Res (Gorica).

»Ko smo se doteknili že dna v prepadu, se vsled lepega svojstva, ki je dano iz nebes ljudem in stvarjem, nismo dvignili le na plan — gorâ iščemo, najvišje gore, da se maščujemo nad lastnim ponižanjem.

Izkusili smo vse grozote noči, mi nočemo več svitanja: solnce je, kar hočemo! ...

Ernest Hello: »L'Homme«.

Drugi del.

»V opazovanju mislec, v čuvstvovanju pesnik, v veri otrok.« Tako je karakteriziral Jørgensena Georg Brandes.² In res je Jørgensen v veri otrok, v kolikor moramo biti po Kristusovih besedah vsi otroci v ponižnosti in zaupanju. Prehodil je vso pot in ni izgubil izrednih filozofičnih in pesniških zmožnosti. Iz »decidiranega nekristjana«, iz znanstveno podkovanega naturalista in modernega pogana se je prerodil v veselega in neustrašenega učenca Kristusovega.

Od darwinizma h kultu jaza; od samooboževanja do samoponižanja; od igranja z najsvetejšimi načeli in preziranja božjih postav do samospoznanja strašne notranje praznote; od groze osamelosti do pekočega hrepenenja po nadnaravnem; od začetka verskega iskanja do prvega svetlikanja osebne božje ideje; od tipanja po večnem do slutnjepolnega odkritja stezâ; od hrepenenja po lepoti katolicizma do popolne posesti zveličavne resnice: to je pot, ki ga je privedla v Cerkev.

¹ Errata corrige v 1. števil. »Casa«:

Str. 34, vrsta 7 od spodaj čitaj: v svobodomiselne pesnike preoblečene predikante.

Str. 36, vrsta 12 od spodaj čitaj: De Quinceyeu.

Str. 36, vrsta 14 od spodaj čitaj: pozabljenja mesto pogubljenja.

Str. 38, vrsta 20 od zgoraj čitaj: Assisi mesto Asisi.

Str. 40, vrsta 8 od zgoraj čitaj: Assisi mesto Asisi.

Str. 40, vrsta 12 od zgoraj čitaj: Assisi mesto Asisi.

Str. 40, vrsta 13 od spodaj čitaj: Assisi mesto Asisi.

Str. 59 pod črto čitaj: Forum Julii 1914 ne 1814.

² Primerjaj M. Hamanna k »Rimskemu mozaiku«.

Globok in intuitiven mislec in umetnik, stoji Jørgensen za vsakim svojim delom z vso osebnostjo. Nima le poguma, ampak tudi nepremagljiv nagib izpovedati svoje življenje in nazor. Tako so njegova dela spominski kamni na potu od Sodome preko Rima v večni Jeruzalem.

Lirik je: povsod išče le sebe, svojih doživljajev in čustev; romantik je: vedno idealizuje lastna čustva in občutja. Jørgensenova moč leži v globokem in ostrem pojmovanju in opisovanju. Presubjektivni je, da ne bi reflektiral na vsak gibljaj psihe. In te refleksije slika s čarobno epiko, ki ne utruja. Vse prepleta z žarečo fantazijo, ki jo je v prvih delih komaj brzdal, a jo pozneje oplemenitil. Snovi, ki so bile prej večkrat frivolne in perverzne, zdaj čiste in jasne, zajema iz intenzivnega notranjega mišljenja in čustvovanja, pogloblja se vanje do dna in združuje v njih ves razvoj — vse, tudi najgroznejše posledice človeškega delovanja in božje pravičnosti, naših pregreh in božje milosti. Okusil je strast in slast do dna, do dna preživel vse moderno življenje, zato razume in ljubi, tolaži in svari. V vedno intimnem razmerju do prirode odraža njegova duša vsa občutja prirodnih lepôt in jih podaja v težkih in lahkih harmoničnih barvah. Vedno se pogloblja v psihologijo, poduševlja materijo, pogloblja že podani intelektualni in etični moment. Motivacija njegova je silna, resnična, karakterizacija oseb plastična, polna ostrih profilov in nežnih kontur in silhuet. Jezik bogat, zvoneč kot bron, stil njegov, pod vplivom Jacobsena, izredno lep, večkrat svetopisemski.

Jørgensen je predvsem lirik; prve njegove pesmi »Verzi« in »Izpovedi« smo že omenili. A kot nikdar nikjer je izlil v »Pesmi h« (Digte) leta 1898 svoja najnežnejša lirična čustva, ki so pokazala, kako lahko izraža Jørgensen trpljenje in sladkost, boleost in radost; dà, še več: da leži v njih notranja nujnost takega izražanja, ko neposredno govori duša duši.

Leta 1895 je izšla »Knjiga s pota« (Rejsebogen), ki ni potopis, ampak kakor ga sam imenuje: »itinerarium mentis«. Zunanji dogodki so le sredstva za izražanje njegovega subjektivno duševnega razvoja. Kot simbolik in neoromantik oživlja vse z lastnim ustvarjajočim duhom ali pa prelija vse v lastno življenje. Že je v ospredju moment večnosti in čut individualne odgovornosti. Ko v prvem delu te knjige »Nemški dnevi« trga raz sebe masko, ki jo je prilepil svet na njegovo dušo, se pribori v drugem delu: »Umbrijska kronika« skozi vse nasladne misli vabljivega življenja

do spoznanja: dvigniti se nad stvari s premagovanjem naravnih nagonov, s križanjem mesa, z zatajevanjem lastnega jaza. To je največja naloga človeka. Od tega spoznanja je le korak do še važnejšega: da temelji nevera ne toliko v poštenem mišljenju, ampak v šibki, ako ne slabi volji, da je bistvo moderne areligioznosti pomanjkanje volje, zato toliko sistemov in zablod, učnikov in nauk in tako — malo dejanj. Toda proti temu spoznanju vstane še enkrat stari skeptik v njem in razje pečat vere v duši, dokler se ne razblini vse v bolne sanje in čuvstva o lepoti sveta. Spoznanje je podleglo volji, a le za hip: leta 1895, tik pred konverzijo, je podal Jørgensen račun svojega koraka in življenja v samoizpovedi:

»Življenja laž in resnica« (Livsløgn og Livssandhed). Nič teologičnih diskusij, vse le jasna, smotrna filozofična dedukcija iz formule: »Ker sem bil darwinist, sem postal kristjan,« v konkretni, večkrat globokopesniški obliki. Dekadentno življenje slika, ki ga je sam preživel, življenje v goljufivi ničevosti in praznoti, ki se krčevito oklepa uživanja, strasti in naslad, da vsaj nekoliko zaduši klic vesti, a se mu končno vse zastudi in razbije v boju volje duha z voljo mesa, v boju krščanstva s poganstvom, v boju Boga s svetom. Nemogoče je, da bi resnica koga onesrečila. Ali je svobodomiselnost koga notranje osrečilo? Življenja in izpovedi negirajo to. Kaj in kje je torej resnica? In Jørgensen odgovarja s Kristusom: »Resnica je, da vsak, ki vanj veruje, se ne pogubi, ampak zadobi večno življenje.«

Kmalu nato je izšla študija »Beuron« o glasovitem benediktinskem samostanu (rojstni hiši nove šole krščanske umetnosti) v Južni Nemčiji, kjer brani pisatelj samostansko življenje proti racionalizmu.

Prvo leto po konverziji je rodilo najlepšo novelo Jørgensenovo: »Sodnji dan« (Den Yderste Dag): nesrečno življenje umetnika-izgubljenca, ki leži na smrtni postelji. Slika za sliko gre mimo, spomin za spominom: mladost, sreča, ljubezen, greh, prevara, uničeno življenje. Finale je veličastna vizija sodnjega dne, ko milost božja reši obupano srce. Dvojno življenje bije boj: vsa lepota in omamljivost sveta na eni strani — na drugi vsa bol in beda brezverskega življenja; ideje iz »Življenja...« so zadobile klasično obliko izredne lepote. Tudi tu zajema Jørgensen neprenehoma iz globokega duševnega življenja, iz ozadja zveni njegova duša in prepleta vse s poezijo impresionistično realistične umetnosti.

Po polemičnem delu: »Sovražniki pekla« (Helvesfjender) je napisal »Parabole« (Lignelser). Zopet je tu glavni motiv Bogu odtujeno življenje: naša nemoč in strast in ničevost brez Kristusa. Uvod je pismo o faustovskem problemu: »Et eritis sicut dii...« in rešitev tega problema leži zopet: v ponižnosti vere in ljubezni.

Leta 1899 so izšle »Zgodbe iz preobračanj« (Omvendelse), leta 1900 pa socialni roman »Naša Gospa Danska« (Vor Frue af Danmark). Brezobzirno razkriva tu Jørgensen najtemnejše strani in zablode modernega življenja in naziranja, nestalnost idej in gnilobo vse družbe. Glavni junak (Jørgensen sam) se po težkem notranjem boju dvigne k Resnici in se spočije v Kristovem naročju.

V jubilejnem letu (1900) je šel Jørgensen v Rim. Ni šel kot »svetovni postopači«, ki potujejo iz dolgega časa iz mesta v mesto, šel je kot romar, da se ob spomenikih krščanstva napije moči za nadaljnji boj, da se v katakombah naužije miru za nadaljnje delo. In kot antipod Shelleyev in Mácharjev je napisal »Knjige iz Rima«: »Rimski mozaik« in »Slike rimskih svetnikov«. (1901.)

V »Rimskem mozaiku« (Romersk Mosaik) opisuje v kratkih skicah razna umetniško in kulturno zgodovinska, filozofična in religiozna vprašanja. Intuitivno doume in združi vso preteklost in sedanjost in nam jo podaja s fino psihologično interpretacijo, s pesniško formo, s sijajem prirodnih opisov.

Medtem ko večina modernih umetnikov, ki »romajo« v Italijo, s sarkazmom in ironijo riše krščanski Rim in povzdiguje v odah in potopisih poganstvo in uživa raje lepoto rimskih žen, omamljivi parfem in bujno življenje rimskega korza, je podal Jørgensen v novelističnih essayih »Slike rimskih svetnikov« (Romerske Helgenbilleder) vso notranjo lepoto krščanstva: slike sv. Petra, sv. Brigitte, sv. Neže, sv. Cecilije in sv. Filipa Nerija. Vsaka slika zase je harmonično zasnovana, vsaka zase umetnina. V noveli »Eva« (1901) je Jørgensen rešil problem ženske v modernem zakonu v izborni karakterizaciji oseb in miljeja. Za prevod »Cvetk sv. Frančiška« (Fioretti di S. Francesco), legend iz življenja tako »modernega« svetnika, pisanih v preprosti srednjeveški mistiki, mu je napisal Björnson lep uvod.

Leta 1902 je izdal Jørgensen legendo iz stare Siene: »Sveti ogenj« (Den hellige Ild), v umetniškem oziru najbolj ubrano, morda najbolj zrelo vseh njegovih del. Značilno za objektivnost naše dobe je, da dvomi o ženiju in talentu, kakor hitro se mirno

in harmonično razvija v okviru božjih postav, a se mu navdušeno klanja, kakor hitro se upre Bogu ali z nizkotno zlorabo onesreči sebe in druge z istimi darovi, ki so mu bili dani v lastni in splošni blagor. Isto se je zgodilo z Jørgensenom: po konverziji so mu vse odrekli, kar so mu prej navdušeno pripisovali. Toda pred tem delom se je uklonilo tudi svobodomiselstvo in priznalo, da je tu vera postala umetnost in kot tako deluje; instrument je, iz katerega izvablja Jørgensenova duša najlepše pesmi v plastičnem, čarobnem stilu quattrocenta.

Tako se je Jørgensen počasi poglobljal v srednjeveško življenje, v življenje nesebične ljubezni in odpovedi vsem nasladam sveta, v življenje, ki je rodilo sv. Katarino Siensko, Henrika Suso, Tomaža Kempčana, predvsem pa sv. Frančiška Asiškega. In vzljubil je stara laška mesta in pobeljene celice in romal je po samostanih sv. Frančiška: v Fonte Colombo, Greccio, Carceri, Poggio Bustone, Assisi, na Monte Alverno, goro stigmatizacije, in napisal je »Knjigo romanja« (Pilgrimsbogen): »Ni Italija Goetheja z mirto, lavorjem in žarečimi, zlatimi oranžami, ki jo ljubim. Ni Böcklinova Italija s cipresami, cvetočimi travniki in marmornatimi vilami! Ono Italijo ljubim nad vse, kjer raste oljka, preprosta, dobra oljka, z neznatnimi, srebrnosivimi listi in nagubančenim deblom, ona Italija je, kjer kmet dela in menih moli, kjer zvone v jutro k maši preko poljan tisoči srebrnih zvončkov. Italija dela je in Italija spokornosti, frančiškanska Italija je, ki jo ljubim.«

In vzrastla mu je iz tega romanja vsa osebnost sv. Frančiška, vse njegovo življenje, delovanje in ves njegov pomen kontemplativnega, notranjega, Bogu darovanega življenja. Jørgensen je proučil vse najnovejše spise o njem, se poglobil v najstarejše zgodovinske vire. Na potovanju je stopinjo za stopinjo sledil svojemu učitelju, da ga spozna v njegovem bistvu, da se vglobi v njegovega duha. Sad tega proučevanja je življenjepis »Sv. Frančišek Asiški« (Den hellige Frans af Assisi). S kritičnim duhom pobija nazore Sabatierja¹ in drugih, ki hočejo sv. Frančiška iztrgati iz naročja Cerkve, kot »modernega« in »prostega« junaka z revolucionarnim značajem, čigar življenje je bilo »odpor proti družini, odpor proti družbi, ki ga je obdajala, odpor proti izkvarjeni duhovščini in Cerkvi.«² Saj je vse življenje sv. Frančiška dokaz res-

¹ Vie de S. François d'Assise. — Prim.: »Čas« I., str. 49.

² Hudson Stewart Chamberlain: Grundlagen des XIX. Jahrhunderts. — Str. 374.

nice katolicizma, dokaz, da le strogo, spokorno življenje vodi do tiste radosti in sreče, do tiste ljubezni, ki objema vse stvarstvo. Vsak pogled Frančiškov, vsaka molitev, vsaka beseda njegova je bila izliv nežne mistike, pesniškega čuvstvovanja. S himno na ustnah je pretrpel grozno milost stigmatizacije, s himno na ustnah se je umirajoč poslovil od sveta. Tako je njegovo življenje le pesem v trpljenju in trpljenje v pesmi. Tako je tudi Jörgensenovo delo.

Ni mogoče, da bi v tej kratki biografiji izčrpal vsa dela Jörgensenova, zadostuje naj to za splošno umevanje njegovega umetniškega delovanja in pomena. Le k spoznanju njegove plodovitosti, širokega obzorja in globoke naobrazbe, naj dodam še par naslovov njegovih del: Iz globine, Najlepša roža, Lourdes, Boj in zmaga, Trava, Od Vezuva do Skagena, Zgodba skritega življenja (življenjepis Pavle Reinhard), In Excelsis, J. K. Huysmans (kjer francoskega pisatelja doume, kakor more doumeti le umetnik-konvertit konvertita-umetnika), Zgodovina danske književnosti, Essays in mnogo prevodov. »Izgubljena zemlja« (1912) je potopis po Šlezvik in obtožba Prusov, »tega nemško govorečega slovanškega plemena«, ki zatirajo vsako dansko misel. Spis konča z epopejo na domovino, ki jo Jörgensen ljubi bolj nego samega sebe. Najnovejši deli sta »Moj svetovni nazor« in »Vtisi in občutja«.

To je v kratkem orisu Jens Johannes Jörgensen. Mož v službi onih idealov, ki so nam najsvetejši, one Resnice, ki ne vara, ne onesreči, one Lepote, ki je nikdar ne doumemo in ne izčrpamo:

»Predstavljati lepoto tega visokega ideala s sredstvi moje umetnosti in jo pokazati modernemu človeštvu — to je namen cele vrste mojih knjig.

Ako bi se zdeli komu moji spisi — kar se je že zgodilo — preenolično katoliški, in bi me radi tega hotel grajati, bi mu odgovoril z veselimi besedami iz »Cvetk sv. Frančiška«:

Vpraša nekoč brat Jakob falleronski brata Massea, zakaj ne predružači napeva svojih hvalnic Bogu, zakaj ne zapoje nove pesmi. Ta mu odgovori z velikim veseljem: Kdor najde vso svojo srečo v eni sami stvari, naj poje le eno pesem in nobene druge...«

Balkansko vprašanje.

Poroča dr. Fr. Grivec.

Velike politične premembe na Balkanu bodo rodile novo kulturno in gospodarsko življenje. Trgovcem in podjetnikom se bo odprlo novo polje, ki ga pa morajo najprej dobro proučiti. Visoka trgovska šola (Handelshochschule) v Monakovem je hotela svoje slušatelje temeljito seznaniti z novimi balkanskimi razmerami. V zimskem semestru 1913/4 je njen ravnatelj profesor dr. M. J. Bonn organiziral strokovnjaška predavanja o Balkanu; predavali so priznani strokovnjaki iz Nemčije in Avstrije, eden celo iz Srbije. Ta predavanja so v poletju leta 1914 izšla pod naslovom »Die Balkanfrage« (Dunker u. Humblot, München und Leipzig 1914. Str. 233) kot 3. snopič zbornika »Veröffentlichungen der Handelshochschule München«. (Herausgegeben von Prof. Dr. M. J. Bonn).

Predavanja so po svoji vrednosti in važnosti zelo različna. Preglejmo jih kar po vrsti kakor so objavljena.

Prof. dr. A. Heisenberg (Monakovo) je predaval o moderni Grški (Das moderne Griechentum, str. 3—17). Pravi, da gre Grkom po številu in po politični važnosti prvo mesto med balkanskimi narodi. Težišče grške politične in vojne moči pa ni na kopnem, ampak na morju. V Grški je za enkrat združenih šele 4 milijone Grkov, a približno toliko število jih je še ob evropskem obrežju tja do Carigrada, na otokih in v Mali Aziji. Vsi ti se živo zavedajo svoje skupnosti. Velikogrška ideja ima globoke korenine in bo brez dvoma še pokazala svojo moč. Sedanji Grki so se sicer pomešali s Slovani in Albanci, a vendar je grški značaj s svojo žilavostjo in premočjo premagal vse tuje primesi, tako da so sedanji Grki pravi nasledniki starih Grkov. Sedanji Grki so ohranili vse značilne poteze bizantinskih Grkov, ki so pravi dediči starih Grkov. V grškem značaju in narodnem gospodarstvu se še kažejo posledice večstoletne sužnosti. Dežela je siromašna, kmečko ljudstvo ubožno, zato je pa ohranilo lepe prednosti in kreposti starega grškega značaja. Družinsko življenje je povsod vzorno (str. 10—11). Le trgovci so premožni in radodarno podpirajo svojo domovino. Grška domoljubnost in neomejena požrtvovalnost za domovino je občudovanja vredna. Grška ustava je popolnoma demokratična brez zadostnega ozira na tradicije grškega ljudstva. »Liberalizem, ki je bil v Nemčiji razočaran, je izkušal svoje ideje uresničiti na Grškem« (str. 12). Grki so strastni politiki in strankarji. Grška ustava je vzela cerkvi in duhovščini vse pravice, večina ljudstva pa cerkev še spoštuje kot nositeljico bizantinskih tradicij in kot podlago za uresničenje velikogrške ideje. Grki bodo gotovo izkušali uresničiti svojo velikogrško idejo, a pri tem bodo prišli v konflikt z Rusijo, Turčijo in z balkanskimi Slovani.

Po mojem mnenju bi moral pisatelj svojo hvalo o grškem značaju nekoliko omejiti. Moderni Grki so res nasledniki Bizan-

tincev in so po njih gotovo podedovali vse njihove slabe lastnosti, če so ohranili tudi vse dobre lastnosti Bizantincev, to je pa drugo vprašanje. Ena najbolj značilnih bizantinskih napak pa je zverinska krutost in izredna brezvestnost ter brezobzirnost v izberi sredstev za doseg narodnih namenov. To nam potrjujejo novejši rezultati bizantinskih študij in zgodovina balkanskih Slovanov. Po tej svoji globoko ukoreninjeni napaki so Grki zelo kvarno vplivali na balkansko kulturo ter prizadeli veliko gorja in škode balkanskim Slovanom.

Za nas najbolj zanimivo in morebiti tudi sploh najbolj temeljito je predavanje prof. dr. M. Murka o balkanskih Slovanih (str. 21—46). V širšem pomenu spadajo k balkanskim Slovanom tudi Slovenci. Srbi in Hrvati so po jeziku in plemenu en narod, loči pa jih 1000 letna zgodovina ter verski in kulturni razkol med vzhodom in zahodom. Južni Slovani še danes čutijo posledice razkola med Rimom in Carigradom. Moderna kultura ublažuje razlike in pospešuje asimilacijo. Sicer pa Srbi in Bolgari niso tako verni kakor Rusi. Celo ruski filologi se zgražajo nad malim številom cerkvâ v Belgradu (str. 24). Prof. Murko se moti, ko trdi, da so balkanski narodi bolj tolerantni kakor Rusi; to bi se smelo trditi le o Bolgarih. Za dokaz navaja sprejem bosenskega srbskega metropolita v nekem frančiškanskem samostanu. Najbrž mu ni znano, da so Srbi sedanjega metropolita več let tako sovražili, da ga mnogi srbski popi niso hoteli sprejeti pod svojo streho in da se je moral na svojih vizitacijah zatekati v katoliška župnišča in samostane. Popolnoma pravilno pa piše, da so balkanski katoliki zelo tolerantni, veliko bolj kakor Poljaki (str. 24).

Srbi so do konca 12. stoletja omahovali med vzhodom in zahodom; potem so se pa iz političnih ozirav odločili za Carigrad, a zapadni vplivi so bili še vedno znatni. Bosna je bila »Pufferstaat« med vzhodom in zahodom. Turki so v verskem in etnografičnem oziru neverjetno malo vplivali. V oddaljenih vaseh je »raja« živela še bolj svobodno kakor pod svojimi krščanskimi vladarji v srednjem veku. Zato so se ohranile patriarhalne razmere, stari običaji in narodno pesništvo. Mnogo silnejši in pogubnejši je bil vpliv carigradskega patriarhata. Najbolj so trpeli Bolgari; nazadnje pa tudi Srbi (po l. 1767). Grški verski in kulturni jarem je bil hujši kakor turški državni jarem: zelo se je širila grška korupcija (26—32). To je prof. Murko dobro zadel.

Ko Avstrija svojega naravnega krščanskega poslanstva ni hotela ali ni mogla izvrševati, je Rusija postala pokroviteljica balkanskih Slovanov. Prišlo je tako daleč, da so se l. 1836 celo bosenski frančiškani zatekli k Rusiji (31). Radetzky je leta 1856 opozoril, da je Avstriji potrebna posest Bosne in Hercegovine. Avstrija pa je bolj cenila svojo vlogo v Italiji in Nemčiji. Nemški liberalci in Madjari so se bali okrepitve slovanskega življa. Andrassy je bil prijatelj Turkov, ker je kot politični begunec užival njih gostoljubnost (36). Nazadnje so Avstrijo razmere prisilile, da je obno-

vila politiko princa Evgena. Avstrija in Rusija sta si leta 1876 in 1877 svojo interesno sfero omejili po Timoku in Vardarju.

Macedonski Slovani so po jeziku bliže Bolgarom kot Srbom; posebno pa je vplivalo, da se je v Macedoniji bolgarska propaganda začela veliko prej kakor srbška. Diplomati so bolgarske zahteve po Macedoniji preveč prikrajšali; to ni bilo niti pravično niti pametno (37—38).

Na Balkanu je še vedno dosti netiva. Nasprotja bi se morala omiliti po verski in narodnostni toleranci, kakršna je n. pr. v Bosni; to bi bilo zlasti v Macedoniji potrebno (42). Avstrija mora podpirati in povzdigniti svoje Jugoslovane. Hrvati bi morali igrati večjo vlogo. Bosensko vprašanje bi se rešilo po federaciji s centralnim parlamentom kakor ga ima Nemčija (44—45).

Leta 1913 je stopila Rumunija na čelo balkanskih držav. O njenih ciljih (*Rumänien und seine Ziele*) je predaval berlinski profesor dr. H. Tiktin (str. 49—66). Rumunija je med vsemi balkanskimi državami najhitreje napredovala. A rešiti mora še štiri važna vprašanja. 1. Agrarno vprašanje. Ljudstvo se hitro množi, a malo izseljuje. Veleposestva so prevelika, mali kmet pa ima premalo zemlje. Manjka srednjega kmečkega stanu. 2. Židovsko vprašanje. V Rumuniji je 267.000 židov, ki so dobili velik vpliv v trgovini in obrti; lahkoživo rumunsko ljudstvo ne more konkurirati z židi. A židi vendar ne dobijo državljanske pravice. 3. Vse rumunske stranke hrepenijo po združitvi vseh Rumunov v eni samostojni državi. To vprašanje je resno. 4. Rumunija mora urediti svoje razmerje do balkanskih držav. Najbolje stori, če se na nobeno stran ne veže. Glavna naloga Rumunije pa je, da se notranje konsolidira. Napredek se je vršil prenašlo, skokoma. Veliko dela bo še treba, preden bo notranja konsolidacija dovršena.

O Turčiji sta predavala dr. K. Süßheim (Monakovo) in berlinski profesor dr. M. Hartmann. Prvi je predaval o propadu evropske Turčije (*Zusammenbruch des türkischen Reiches in Europa*, str. 69—107). Podal je pregled turške zgodovine do najnovejšega časa. Vmes je navedel naslednje vzroke propada. Turki so prezirali kulturo, zanemarjali trgovino, obrt, državno pravo in šolstvo. Niso se potrudili, da bi turškemu jeziku in narodu pridobili primerno veljavo pri podložnikih. Mohamedanski fanatizem ovira kulturo, zadržuje najpotrebnejše reforme in ne dovoli, da bi se razmerje do krščanskih podložnikov pravilno uredilo. Turki so v svoji državi v manjšini, za svojimi krščanskimi podložniki so kulturno in gospodarsko zaostali, zato jih ne morejo več obvladovati. Ob začetku balkanske vojske (1912) je bila Turčija notranje razrvana, za vojsko nepripravljena, na čelu armade so bili nesposobni možje, orožje zastarelo, poljski topovi so bili po večini iz leta 1873. Leta 1913/14 se je Turčija vojaško okrepila.

Predavanje o bodočnosti Turčije (str. 163—182) je prejšnjemu v marsičem podobno. Bodočnost Turčije je negotova. Turki so ohranili nomadsko naravo, ki je nesposobna za vztrajno po-

drobno delo. Turčija je doslej pokazala gospodarsko, kulturno in državniško nezmožnost. Turki tudi moralno in fizično pešajo. Preprosto turško ljudstvo ima še mnogo lepih svojstev. Turki bodo zopet postali veliki, če prej postanejo »skromni in majhni«. — Oba predavatelja sta parkrat brez potrebe mahnila proti katoliški Cerkvi.

Mnogi štejejo k Balkanu v širšem pomenu tudi Malo Azijo; balkansko vprašanje je v tem slučaju istovetno z vzhodnim vprašanjem (gl. str. 206). Tako si moremo razlagati, da se v pričujoči knjigi nahaja predavanje dr. A. Dirra o armenskem vprašanju (str. 111—123). Armenci so zelo nadarjeni, delavni in praktični. Jedro turških Armencev se nagiblje k Rusiji in kljub mnogim razočaranjem od nje pričakuje rešitve. Armenci presegajo po kulturi in nadarjenosti vse svoje sosedo in tlačitelje; gotovo bodo kdaj dosegli svoje pravice. Rešitev armenskega vprašanja bo pospešila bagdadska železnica.

Balkansko vprašanje je neločljivo združeno z novejšo rusko zgodovino. O tej strani balkanskega vprašanja je predaval berlinski profesor dr. O. Hoetzsch. (*Russlands Stellung zur Balkanfrage und der Panslavismus*, str. 127—140.) Predavatelj je dober poznavalec novejše ruske zgodovine ter ruske zgodovinske in politične literature. O tem bom še poročal ob drugi priložnosti. Dobro so zadeti nagibi ruske balkanske politike. Delijo se v dve vrsti. Rusko balkansko politiko vodi realno politično teženje po neomejeni vladi v Črnem morju in po svobodni poti v Sredozemsko morje. To teženje pa zajema polet in notranjo moč iz narodne in verske skupnosti z balkanskimi narodi ter iz zavesti, da je Rusija dedinja vzhodnorimskega cesarstva ter da ima misijonsko naročilo, da osvoji Carigrad in izvršuje pokroviteljstvo nad vzhodnimi kristjani. Pri tem teženju pa je naravno prišla v konflikt z Avstrijo. Rusija je upala, da ji bodo balkanske države kot njeni vazali pripravljale pot. Krimska vojska in berlinski kongres sta Ruse na Balkanu zadržala ter njih pozornost obrnila v Azijo. Med tem časom se je Avstrija zadovoljila s pasivnostjo. Ko je leta 1908 in 1912 zopet začela z ekspanzivno politiko na Balkanu, se je pokazalo, da je prepozno. Po miru v Bukareštu Rusija na Balkanu nima drugih realnih interesov kakor prehod skozi Dardanele; težišče njene politike se je preneslo v Malo Azijo (?). Torej se ni bati konfliktov z Avstrijo (?), pač pa z Nemčijo.

V panslavizmu je treba ločiti dve struji. Ruska struja zahteva, naj bi vsi slovanski narodi utonili v ruskem in pravoslavnem morju. Češki in jugoslovanski (balkanski) panslavizem pa teži po okrepitvi malih slovanskih narodov pod ruskim varstvom. Ta panslavizem rad sprejema rusko podporo, a ne mara utoniti v ruskem morju. Na Balkanu (v Bolgariji) je panslavizem celotno okrepil nasprotje proti Rusiji. Neopanslavizem pa še bolj poudarja demokracijo in avtonomijo. Poljaki in Rusini se niso sprijaznili z nobeno obliko panslavizma. Balkanska vojska je v Rusiji zbudila veliko

panslavistično gibanje. Car in njegovi svetovalci so ostali hladni in mirni (?). Ruski čuvstveni panslavizem je resno nevaren, a ne toliko kakor kriči. Tudi v ruskem panslavizmu sta dve struji: a) velikoruska in b) slovansko demokratična ter avtonomistična. Ves panslavizem je brez pozitivnega realnega programa, ni politična realiteta, ampak le razpoloženje; lahko povzroča krize, a sam po sebi je negativen. Važno pa je, da je ruski panslavizem v zvezi s tradicionalnim ruskim pojmovanjem vzhodnega vprašanja. Vendar je najbolj pametno, da se ogiblremo fraze o »panslavizmu«. O tej sodbi prof. Hoetzscha je težko kaj določnega izjaviti. Zato samo poročam.

Vsakega bo razočaralo Masarykovo predavanje o Avstriji in Balkanu (str. 143—159). Masaryk se je večkrat mudil na Balkanu, zlasti v Srbiji, a v svojem predavanju je bore malo povedal o tem, o čemer bi moral govoriti. Ali je bil slabo razpoložen, ali se je nalašč izogibal? Povedal je, da je od srbskih vojakov in častnikov slišal, da so se proti Bolgarom borili z večjo srditostjo kakor proti Turkom. Ponovno je omenil, da je »vladajoči Dunaj katoliški in klerikalen«. Napaka Avstrije je, da se preda veže z eno balkansko državo, a ne z Balkanom v celoti. Avstrija ima težko stališče, ker je podobno jezikovno mešana kakor Balkan. Navaja skoraj sama vprašanja brez rešitve in brez gradiva za rešitev.

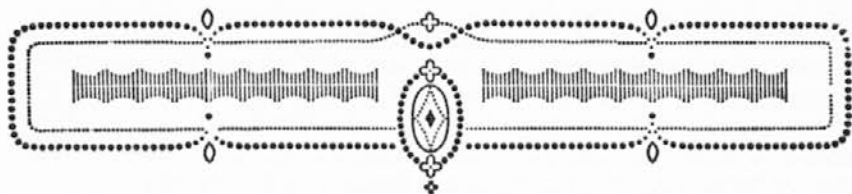
Zadnji dve predavanji se ozirata na gospodarstvo. Dr. H. pl. Sauter, tajnikov namestnik nižjeavstrijske trgovske zbornice, je predaval o gospodarskem razvoju balkanskih držav (str. 185—201). Predavatelj je večkrat potoval po Balkanu. Med balkanskimi državami je samo Grška trgovska dežela, nekoliko podobna Angleški. Kakor Anglija tako tudi Grčija teži po gospodarskem imperializmu in si bo prizadevala politično osvojiti vse točke, ki so jih Grki trgovsko že zasedli. Druge balkanske države so poljedelske. Najnaprednejše poljedelstvo je v Rumuniji. Industrija ugodno napreduje. A posamezne balkanske države so premajhne, da bi se mogla razviti velika industrija; potrebna bi bila carinska zveza. Poljedelstvo bo še vedno ostalo jedro gospodarskega življenja na Balkanu. Donavsko-jadranska železnica bi imela gospodarsko majhen pomen, ker bi bila predraga in ne bi mogla konkurirati s cenejšo trgovsko potjo po Donavi. Jedro balkanskih narodov je zdravo, to se bo pokazalo tudi na gospodarskem polju. Na Balkanu zelo napreduje gospodarski vpliv Nemčije, ki konkurira z Avstrijo. Nemški kulturni vpliv lahko zelo koristno vpliva na javno mnenje balkanskih držav.

Srb dr. Velimir Bajkić (Belgrad) razpravlja o gospodarskih interesih Nemčije na Balkanu (str. 205—233.) V političnih vprašanjih zelo ponosno in samozavestno zastopa srbsko stališče. Do leta 1900 sta bili Nemčija in Anglija še zelo udeleženi pri denarnih dobavah za Balkan; po letu 1900 pa skoraj samo Francija zalaga Balkan z denarjem. V novejšem času se je nemški

kapital omejil skoraj samo na Turčijo. Leta 1914 je Nemčija dala Bolgariji 500 milijonov frankov posojila ter si pridobila skoraj neodvisno stališče glede na dobave za javna dela. Tudi v Srbiji so napravili nemški podjetniki dobro kupčijo. V Turčiji pa ima Nemčija sploh izredne ugodnosti. Pri bančnih podjetjih in industrijskih investicijah imajo Francozi še vedno prvenstvo, za njimi pa Nemčija. Nemški uvoz na Balkanu naglo napreduje in bo nazadnje presegel avstrijskega, ker Avstrija izvažata tako blago, ki ga bodo na Balkanu kmalu sami proizvajali (n. pr. sladkor). Nemčija pa stroje in podobno blago, ki na Balkanu ne bo imelo domače konkurence. V prihodnjih petih letih se bo na Balkanu zidalo za eno milijardo železnic, največ v Srbiji; tu bo lepa prilika za nemške podjetnike. Zadnja leta je na Balkanu, zlasti v Srbiji nastala huda konkurenca med avstrijsko in nemško trgovino. Nemci zmagujejo; avstrijski trgovini se obeta slaba bodočnost. A Nemčija bi se morala bolj ozirati na Srbijo ter dajati njenemu blagu več ugodnosti. S pametno politiko bo Nemčija svoj vpliv v Srbiji lahko ohranila, ker je zadnja leta največ Srbov študiralo v Nemčiji; ti bodo ohranili zaupanje do Nemčije. Kot samozavesten Srb je predavatelj večkrat krepko mahnil po Avstriji. Bomo videli, če se bo srbska samozavest še dolgo vzdržala.

Odkar so bila navedena predavanja spisana in tiskana, se je že veliko premenilo in se bo v kratkem še marsikaj predrugačilo. A balkansko vprašanje bo najbrže še nekoliko let vznemirjalo Evropo. Iz preteklosti in sedanosti se lahko učimo za bodočnost. Zato sem navedel tudi marsikatero tako sodbo, ki v prvotni obliki ni več veljavna, a nam lahko koristi za orientacijo v bližnji bodočnosti. Če se v Nemčiji prirejajo taka predavanja o Balkanu, zakaj naj bi ta vprašanja prezirali mi, ki smo pri njih še veliko bolj prizadeti.

OBZORNIK.

Verstvo in kultura.

Vojska in kultura.

Svetovna vojska je obenem sodba božja nad narodi in moderno kulturo. To je krščansko pojmovanje o vojski, ki soglasno odmeva iz pastirskih listov katoliških škofov.

»Ljudstva in narodi,« pravi tržaški škof dr. Karlin, »so poklicani, da žive samo na svetu, večnost ne bo več govorila o narodnostih in narodih. Ali ker se narodi v svoji celoti pogosto upirajo volji Gospodovi in ime božje javno taje, zato jih neskončna pravica božja kliče v vojski na sodbo in obsodbo.« Ljubljanski škof je svoj veliki pastirski list osnoval na štiri nauke, ki so med seboj v tesni zvezi: da je Bog naš najvišji Oblasnik; države in narodi da so se mu uprli; zato jih kaznuje, želeč, da bi se izpreobrnili in se z njim spravili. Sekovski škof dr. Schuster razvija isto misel: Narodi so zapustili Boga, obrnili se od nadnaravnih teženj k zgolj naravnim, zato jih je kralj miru prepustil silam naravnih teženj, in ko so se še bahali, da so na višku vede in kulture, smo videli, kako so padli v nižine barbarstva, ki ga najdemo še komaj kje pri divjih plemenih tihega oceana. »To je konec kulture brez

Boga, omike brez Kristusa, visoke politike brez religije!« »Vojska,« pravijo tudi nemški škofje v svojem skupnem pastirskem listu, »je poklicala na sodbo moderno, protikrščansko, brezversko kulturo duha in odkrila nje malovrednost, praznino, nemoč in krivdo... Tudi pri nas so delovale temne sile na to, da bi se ločila država od Cerkve, da bi se izločila kolikor mogoče krščanska načela iz vzgoje mladine, iz javnega in socialnega življenja. In da se je javno tako prezirljivo in sramotno delalo z religijo, tega je kriva tudi naša slabost in bojazljivost (»unsere Schwäche und Feigheit«). To je naša krivda, naša največja krivda!«

Isto pa priznavajo tudi drugi miselci. Za Nemčijo je napisal tako izpoved vodilen protestantski list, »Allgem. Evang. - Luther. Kirchenzeitung«: Zadnji čas je bil, da se nemško ljudstvo prerodi. Tako ni moglo več biti; drli smo nujno v propast. Kot demonska usoda je prišlo najhujše prokletstvo na nas: nazadovanje rojstnosti. Mladi so prezirali zakon, zakonski se branili otrok. Zakoni, predavanja, spisi zoper to zlo, nič ni pomagalo.

Ko bi bilo to le slučajen začasen pojav, bi bilo še upanje. A bilo je le zadnja posledica glo-

boke npravne izkvarjenosti. Npravne zablude so bile v vseh časih, toda bile so izbruhi močne, neukročene strasti, v naši dobi so dobile poteze nemoške slabosti, razjedajoče bolezni in notranje gnilobe. Nič več idealov, nič več velikih, plemenitih, nesebičnih misli, temveč le modrost nizkih nagonov in samopašnega uživanja.

A tega krivo je spet to, da je pri nas tako propadla religija. Pri nas je bil ne le mogoč, temveč priznan učitelj mladine, Horneffer, ki je učil: »Vera v Boga je bila največja nesreča človeštva. Blagovest evangelijska je bila le zlovest. Mi se moramo Boga popolnoma iznebiti, da postane človek res človek.«

Tu je Bog sam posegel vmes. Strašna vojska je razmetala lažnive fraze nevere, duše so začutile, kako prazno je vse brez Boga, kako dobiva v velikih momentih človeško življenje vso moč le iz Boga in božje resničnosti. In trumoma se ljudje vračajo k Bogu. V pismih vojakov z bojnega polja ženam in otrokom se vedno in vedno ponavlja najsrčnejša prošnja: molite zame! (Prim. Kath. Kirchenzeitung 21. jan. 1915.)

Za Francijo pa je isto izpovedal ateist Lavredan: »Smejal sem se veri in imel se za — modrijana. Tu me je minilo veselje, zakaj videl sem, kako Francija krvavi in plače... Prošlost Francije je bila velika, to je bila Francija, ki je verovala, sedanost je tesnoba. Ali bo nje bodočnost boljša? To je v božji roki, samo v božji roki... Ko vse tone, kdo še more upati brez vere? Ni li brez vere ves trud muka, vse dobro nezmisel? Stojim ob krvavih potokih Francije, gledam sveto vodo solz. Zdva-

jam. Ali stara ženica iz Bretanje, ki so ji sinovi izkrevavili in ki so ji oči oslepele od joka, moli svoj Ave Maria pred Materjo božjo sedem žalosti in smehlja se, vdano se smehlja. Kako me je sram pred to ženo! Kaj bi bilo iz Francoske, da niso nje otroci še verovali, nje žene molile! Artiljerija božjega zupanja bo zmagala v tej vojski!... Ah, narod mrtvih pokriva polje. Kako je težko na tem narodnem grobju še biti ateist. Ne morem, ne morem več. Varal sem sebe in vas, ki ste čitali moje knjige in peli moje pesmi! To je bilo slepilo, omama, blazen sen. Roke z orožjem zadajejo smrt, sklenjene roke provzročajo življenje... Francija, Francija, vrni se k veri svojih najlepših dni!« (Prim. Petrusblätter 17. nov. 1914.)

Dr. A. U.

Kršćanstvo in mednarodno pravo.

Pod tem naslovom je objavil v decembrovi številki »Hochlanda« Henrik Lamasch zanimivo študijo, v kateri izvaja te-le misli:

Kršćanstvo je od početka oklepalo v svoji ljubezni vse narode in smatralo vse ljudi za otroke božje. O problemu vojske, katera nasprotuje miru, ki so k njemu pozvani vsi narodi, so že takoj v prvih stoletjih razmišljali krščanski filozofi. Posamezne ločine, zlasti manihejci pa tudi pisatelji kakor Tertulijan, Origenes in Laktancij so se odločno protivil, da bi kristjani služili pri vojaki. Njih nauke je pobijal z vso ognjevitostjo svojega velikega duha sv. Avgustin. V vseh svojih spisih, zlasti pa v knjigi »De civitate Dei« se je bavil s problemom o vojski. Ostro je obsojal pogansko kulturo in rimske osvojevalne vojske. Utemeljeval je

naziranje, da je vojska dovoljena, toda le tedaj, ako ima država namen upreti se krivici ali kaznovati drugo državo zato, ker sama ni kaznovala svojega podanika zaradi storjene krivde, ali pridobiti nazaj krivično odtegnjeno posest. Od sv. Avguščina dalje so se krščanski moralisti in pravniki zelo veliko bavili s problemom o pravični vojski. Sv. Tomaž Akvinski je učil v spisu »Summa theologiae«, da je treba trojnega, da je kaka vojska pravična: Vojno napoved mora izdati upravičena oblast; potreben je pravičen razlog, iusta causa; potreben je tudi pravilen namen vojskujoče se države, oziroma stranke. Ta mora namreč pospeševati dobro ali pa zatirati zlo. Iste misli kakor sv. Avguščin je tudi »Decretum Gratianum«, ki pravi, da je vojska pravična, ako je bila zapovedana in ima namen popraviti storjeno krivico ali pa ubraniti se sovražniku. Sv. Frančišek Asiški je bil pacifist. Posrečilo se mu je umiriti v Arezzu, v Sieni in svojem rojstnem mestu mnogo notranjih in zunanjih bojev in razprtij. Enako blagonosno je delovala poldrugo stoletje pozneje sv. Katarina Sienska.

Na nauke sv. Avguščina in Tomaža se je naslanjal v početku 16. stoletja španski dominikanec Francisco de Vittoria (1480—1546). V svoji knjigi »Relectiones theologiae« je trdil, da je razlog za pravično vojsko le prizadeta krivica. Vojske za versko propagando, osvojevalne in prestižne vojske niso pravične. O vojski za razširjanje krščanstva govori obširno v poglavju »De Indis«. Tu ostro kritizira namene Španije, da podvrže Indijance v Mehiki in Perú. Zelo biča krive nazore Henrika

Suzo in Wycliffa ter dokazuje, da imajo po naravnem pravu tudi pogani lastninsko pravico in pravico do lastnih držav. Pogani niso dolžni sprejemati krščanstva kar na slepo, češ, da je resnična in prava vera. Praktično se je potegoval za izboljšanje razmer in ravnanja z Indijanci dominikanec Lascasas (1474—1566), in je tudi dosegel lepe uspehe. Jezuit Frančišek Suarez (1548—1617) je izpopolnil cerkveni nauk o vojski. Njegov vpliv na razvoj mednarodnega prava je splošno znan. Učil je, da je k opravičeni vojski potrebna napoved od legitimne oblasti, potreba je pa tudi pravičnega razloga in naslova. Poleg tega pa je treba paziti na pošteno obliko v začetku, med in ob sklepu vojske. Za pravični naslov je potreba velike krivice, ki je sorazmerna grozoti vojnih dogodkov. Vladar mora zelo vestno presojati razlog za vojsko. S temi zahtevami je mednarodno pravo zelo napredovalo. Tudi rimsko pravo je zahtevalo, naj bo vojna poštena in pravična, a kakor poroča Livij, so Rimljani gledali le na zunanjo obliko, ne pa na opravičenost vojske.

Važno je vprašanje, ali utegne biti vojska na obeh straneh pravična. Večina cerkvenih pisateljev to vprašanje zanika. Vendar so trdili, da je lahko vojska za obe stranki pravična, ako se nahaja ena stranka v nezakriviljeni zmoti. Ker ni bilo mogoče natančno rešiti vprašanja, kdaj je vojska pravična, in se je smatralo, da je pogosto krivda kakor v zasebnem tudi v narodnem pravu deljena, zato se pisatelji te točke niso več dotikali.

Hugo Grotius je učil, da je edini pravični vzrok vojske prizadeta

krivica. Toda tudi ako je vojska pravična, je vladar ne sme začeti lahkomiselnosti. V svoji knjigi »De iure belli ac pacis« je svaril pred lahkomiselnimi vojskami ter dokazoval, da imajo države skupno vojno pravo. To pravo je utemeljeno v človeški naravi, v razodetju, v spisih teologov, v rimskem pravu in stari zgodovini. Švicar Vattel (1714—1767) je v svoji knjigi »Droit des gens« obširno razmotril o pogojih pravične vojske. Za pravično vojsko je zahteval opravičljiv razlog in časten nagib. Med opravičljivimi razlogi je naštel tudi preventivno vojsko. Trdil je pa, da ne more biti vojska na obeh straneh pravična.

Cerkev je blagonosno vplivala tudi na vojno pravo. Lateranski koncil je prepovedal smatrati ujete kristjane za sužnje. Naredba božjega miru (Gottesfriede) je jako blagodejno vplivala vsaj v zasebnih sporih med fevdalno gospodo. Najvažnejši za narodno pravo pa je krščanski nazor, da so vsi narodi bratje in vsi ljudje otroci božji. Zato pri starih Grkih in Rimljanih o kakem mednarodnem pravu ni bilo ne duha ne sluha, ker so smatrali vse druge narode za barbare. — Kakor smo že omenili, je Suarez dokazal, da so države odvisne in navezane druga na drugo. Na to temeljno misel je zgradil mednarodno pravo. Z vso odločnostjo je poudarjal, da je *societas maxime christiana*. Cerkev je to njegovo misel že davno prej praktično izvajala. Reševala je mednarodne spore s posredovanjem papežev, katoliških vladarjev in pravnih fakultet. Po reformaciji so ta posredovanja in poravnave izostale, ker so protestantske države prezirale pape-

ževo avtoriteto. V 19. stoletju so pa nekatere protestantske ločine spoznale, da bi bilo najprimernejše, ko bi se mednarodni spori poravnali po razsodiščih. To mirovno gibanje je v zadnjih desetletjih mogočno podpirala katoliška Cerkev. Zlasti Leon XIII. in Pij X. sta se za to trudila.

Dr. Ivo Česnik.

Jezuitski jubilej 1814—1914.

Tiho so praznovali jezuitje 7. avgusta stoletnico, odkar je Pij VII. z bullo »Sollicitudo omnium Ecclesiarum« zopet upostavil jezuitski red. Ko je 21. julija 1773 Klement XIV. z breve »Dominus ac Redemptor« radi tedanjih političnih razmer razpustil jezuitski red, seme sv. Ignacija Loyolskega ni usahnilo, ampak pognalo l. 1814 s tem večjo močjo novo življenje. In s ponosom se ozira ves katoliški svet na to stoletno razdobje, na to tiho, a tem plodonosnejše delovanje reda učenjakov in misijonarjev.

Red je štel l. 1913 16.545 udov, od teh je bilo 8048 duhovnikov, 4393 sholastikov, ki se pripravljajo na mašništvo, in 4104 lajkov. Razdeljen je v 27 provincih, dodeljeno mu je 37 velikih misijskih pokrajin, kjer neumorno deluje 3513 udov, med njimi 2093 duhovnikov.

Znanstveno delovanje jezuitov se je popolnoma razvilo (posebno v Nemčiji) ob velikem kulturnem boju l. 1870. Tedaj so se razbili vsi napadi sovražnikov Cerkve in papeštva ob trdnem, neomahljivem jezuitskem zidu. Tedaj so tudi vstale pomnožene vse one gorostasne laži o jezuitskem redu, ki je stal neomajen in neustrašen v razburkanem evropskem morju, ut testimonium perhiberet veritati, in vstalo

je tedaj zopet ono brezmejno sovraštvo, ki jih je pregnalo iz Nemčije in pozneje tudi iz Francije. Pač so se na njih najbolj izpolnile in se še izpolnjujejo Kristusove besede: »Ker niste od sveta, temuč sem vas jaz odbral iz sveta, zato vas svet sovraži!«

Največ znanstvenega delovanja jezuitov se je koncentriralo v zadnjih dveh desetletjih v kolegiju v Valkenburgu na Holandskem, kjer se nahaja tudi univerza in zvezdarna. Tamkajšnja hišna knjižnica razpolaga z nad 100.000 zvezki filozofičnih in teologičnih del in pisateljska knjižnica s 70.000 zvezki revialnega, zgodovinskega in literarnega slovstva. Od tu so šla v svet izvečine vsa ona velika dela jezuitov, ki so obrnila nase pozornost vsega znanstvenega sveta. Na njih delo naj spomni le nekaj imen: Christian Pesch in Hugo Hurter (dogmatičarja); Lehmkuhl in Noldin (moralista); Gietmann in Jungmann (estetičarja); Baumgartner (zgodovino svetovne literature); Dressel (fizik); Henrik Pesch (nacionalni ekonom); Braun (umetnost); Cornely, Knabenbauer in Hummelauer (razlagatelji sv. Pisma); Wasmann (naravoslovec); Grisar (lutherolog); Tillmann Pesch (filozof); Klimke (epohalno delo o monizmu); od mlajših: Overmans, Zimmermann, Muckermann, Stock-

mann, Beissel, v. Nostitz-Rieneck in mnogo drugih, ki so veliki učenci velikih prednikov. Lepo slovstvo zastopata Spillmann, znani ljudski pisatelj, in Španec Coloma.

V Valkenburgu je tudi uredništvo ugledne jezuitske revije »Stimmen aus Maria-Laach« (45. letnik), ki je letos izpremenila ime v »Stimmen der Zeit« z istim programom kot prej: »Forschen nach den Ewigkeitswerten im Schoß der wandelbaren Zeit, treues Hüten des unvergänglichen Besitzstandes christlicher Überlieferung, Fortschreiten mit allem wirklich Erarbeiteten und Er kämpften auf dem Gesamtgebiet der höheren Kultur. Der Zeit will sie dienen, ohne ihr zu gehorchen, aus ihrer Zeit für ihre Zeit, zeitgemäß und zeitlos zugleich.« V tej in v reviji italijanskih jezuitov »La Civiltà Cattolica« je nabranega ogromno znanstvenega materiala trajne vrednosti. Valkenburg pa je postal kulturni centrum izrazite posebnosti.

Nemogoče je, da bi tu le oddaleč označil vso znanstveno in kulturno delo jezuitov, a bolj kot kdaj poprej nas ob tej stoletnici navdaja vesela zavest, da je jezuitski red 'antemurale christianitatis' v modernem poganskem življenju, ki lahko zaupamo nanj.

Alojzij Res.

Socialno gospodarstvo.

Produkcija, zlasti žita v Avstro-Ogrski.

Ne da se tajiti, da je nastopila za narodno gospodarstvo naše države resna doba. V članku »Naše gospodarstvo in vojska«¹ sem dejal,

¹ Glej str. 67—72.

da bi bila naša država s pospešeno intenzivno kulturo zmožna pokrivati vse potrebščine žita oz. kruha, a tako da bo trda. Naj podam tu nekatere statistične podatke!

Ker za l. 1914 statistični dokazi o žitni letini še niso izdelani, mo-

ramo vzeti za podlago številke iz l. 1913 — le za Kranjsko moremo podati že tudi številke l. 1914, ki jih je sestavila in odposlala osred-

njemu statističnemu uradu naša kmetijska družba — in po teh iznos leta 1914 približno preračuniti.

Na Kranjskem se je pridelalo leta 1914:

pšenice	186.309	kvintalov (kvintal = 100 kg);	l. 1913	253.827	kvint.
rži	78.175	«	«	92.521	«
ječmena	78.125	«	«	82.225	«
ovsa	130.756	«	«	148.928	«
koruze	136.937	«	«	170.072	«

V Avstriji se je pridelalo leta 1913:

pšenice	16,227.547 q;	l. 1912	18,952.639 q;	l. 1910	15,673.000 q
rži	27,044.707 q;	«	29,748.033 q;	l. 1907	22,468.762 q
ječmena	17,501.568 q;	«	17,065.756 q;	l. 1910	14,722.147 q
ovsa	26,773.770 q;	«	24,300.998 q;	l. 1910	20,631.564 q
koruze	3,379.655 q;	«	3,885.058 q;	l. 1911	3,041.344 q

Na Ogrskem (s Hrvaško):

pšenice 50,300.000 q, rži 13,600.000 q.

Skupaj v celi državi (Avstro-Ogrski): 66,500.000 q pšenice, 40,600.000 q rži, 32,030.000 q ječmena, 42,150.000 q ovsu in 56,980.000 q koruze.

Iz teh števil je na prvi pogled jasno, da Avstrija sama s svojim žitnim pridelkom ne more dati dosti kruha. Če je treba za vsakega prebivalca, kakor je preračunal dvorni svetnik prof. dr. Stoklasa v Pragi, poprečno po 95 kg pšenice, potem bi znašala vsa potrebščina za Avstrijo, ki ima 29 milijonov prebivalcev, 27,550.000 q pšenice. Imamo je pa samo 16,227.547 q na razpolago. Primanjkljaj znaša torej 11,332.453 q. In res se je l. 1913 uvozilo iz Ogrske k nam nad 15 milijonov q pšenice.

Ker torej Ogrska pridelala največ žita in je nje najboljši in najbližji odjemavec Avstrija — obenem združena z Ogrsko v eni monarhiji —, bi morala Ogrska tudi sedaj odstopiti Avstriji primerno množino žita.

Ako vpoštevamo to pravično zahtevo, ki jo mora naša vlada z vso odločnostjo izvojevati, in če obenem preračunimo vse vsaj približno na l. 1914, ker pridelek tega leta je za sedanjí položaj odločilen, tedaj dobimo to sliko:

L. 1914 se je pridelalo v celi državi približno 63 milijonov q pšenice, 44 milijonov q rži, skupaj 107 milijonov q. Od te množine moramo odšteti potrebščino za seme, to je 8% ali 5,040.000 q pšenice in 10% ali 4,400.000 q rži. Dva odstotka gresta med odpadki. Ostane torej 56,700.000 q pšenice in 38,700.000 q rži, skupaj 95,400.000 q žita za kruh.

Ker je v Avstro-Ogrski 53,100.000 prebivalcev in se navadno računa na prebivalca na leto po 180 kg žita, se zdi, da bi bilo mogoče prebiti. Na posameznika bi prišlo

namreč blizu 180 kg (179·66). Toda priznati treba najprej, da je 180 kg žita za posameznika malo pičlo in da drugod računajo po 206 do 230 kg. Potem je treba vpoštevati, da se je zlasti iz Ogrske na tisoče vagonov žita izvozilo v Nemčijo. Poleg tega pa moramo še dodati, da je preračunana množina le idealna, zakaj v navedenih številkah sta povzeti tudi Galicija in Bukovina, kjer se pridelava na leto do 5 milijonov q pšenice in 6 milijonov q rži, a ti dve deželi radi vojske vsega pridelka gotovo nista mogli pospraviti. Vsiljuje se torej naravno sklep, da nimamo dosti žita in da bo treba resno misliti, kako ta primanjkljaj pokriti.

Za nadomestilo pšenice in rži bi mogli služiti zlasti ječmen, koruza in krompir. Zato je vlada upravičeno odredila, da se ne sme več peči kruh iz same pšenice, temveč se mora pšenični moki primešati gotova količina teh primesi. Prejšnje čase naše ljudstvo sploh ni redno jedlo »belega kruha«, ampak črn kruh, ajdov, koruzen, zlasti pa soržičen, pol pšeničen, pol ržen. Tudi so kruhu radi primešavali kuhan krompir. Tak kruh je bil tečen in zdrav. Zadnje čase smo torej živeli že precej potratno in nič škode, če se vrnemo nekoliko k prejšnjemu življenju.

Najporabnejši za primes pšenici je poleg rži ječmen. Biokemična analiza prof. Stoklasa je dognala, da je primes 30 do 50 % ječmena k pšenici in rži glede okusa kakor tudi redilnosti zelo ugodna. Ječmen ima mnogo beljakovine; po analizi istega profesorja je je imel l. 1913 9—12 %, l. 1914 celo 10—13 %.

Tega žita se pridelava v naši državi na leto približno 32 milijonov q. Porabi se ga pa nad 4 milijone q za slad (Malz) za izdelavo piva, do 2 milijona q za surogate kave in ječmenček, 2 in pol milijona za setev, do 2 milijona se ga izvozi, tako da ga je l. 1914 ostalo še približno 19 milijonov q.

Krompirja bi se bilo pridelalo lansko leto v Avstriji do 130 milijonov q, na Ogrskem do 52 milijonov q, a odšteti moramo vsaj 30 milijonov q, ker ga v Galiciji, kjer se ga jako mnogo pridelava, niso mogli pospraviti. Kako se lahko izrablja krompir, za to nam je zgled Nemčija. Tu se je ustanovilo nad 900 tovarn, ki krompir suše in pripravljajo za trpežno moko, a tudi za pičo prašičev za bolj suha leta. Seveda Nemčija pospešuje produkcijo krompirja še poleg tega zlasti z umejnimi gnojili, tako da donaja tam hektar do 150 q, ko donaja pri nas le do 90 q. Naj še dodam, da je v krompirju po kemični analizi do 7·8 % sirovega proteina, 76 % skroba, sladkorja in dekstrina in 1·3 % sirove tolsče.

Dober surogat pšenice je tudi koruza. Saj je koruza glavna hrana na Laškem, pa tudi po našem Primorskem. Koruzna moka ima v sebi do 9 % beljakovin, 3 % tolsče, 70 % skroba. V naši državi se je pridelava 56 milijonov q. Spet bi je nam lahko odstopila jako mnogo Ogrska.

Vse te surogate bomo torej morali dobro uporabiti, da se bomo mogli preživiti. Biti bomo morali varčni, varčni in še varčni!

Fr. Povše.

Filozofija.

Dušeslovje.

Dr. J. Geyser, profesor na vseučilišču v Münstru, je eden najznamenitejših novjših modroslovcev. Prisvojil si je moderno modroslovsko metodo in terminologijo, a v glavnih vprašanjih ohranil duha aristotelsko - sholastične filozofije. Glavno njegovo delo je »Lehrbuch der allgemeinen Psychologie« (2. izdaja, Münster 1912). Nemška katoliška kritika splošno priznava, da je to najboljša v nemškem jeziku pisana psihologija. (Prvo izdajo te knjige sem ocenil v »Času« 1908, str. 496.) Celo nekatoliški in protikatoliški moderni modroslovski krogi visoko cenijo Geyserjevo dušeslovje. To nam potrjuje najnovejše Geyserjevo dušeslovno delo »Die Seele. Ihr Verhältnis zum Bewußtsein und zum Leibe« (Leipzig, 1914. Str. VI. + 117. Cena vezane knjige 3 M); izšlo je namreč kot 6. zvezek zbirke »Wissen und Forschen«, ki je sicer urejana v protestantovskem in kantovskem duhu.

Geyser hoče v tej knjigi »znanstveno, a vsem umevno« razložiti pojem duše, premostiti nasprotje med modernim dušeslovjem in med starim, še vedno navadnim pojmovanjem duše ter dušeslovcem in pedagogom podati teoretično in praktično poraben pojem duše (str. III.). Pri tem se hoče predvsem opirati na izkustvo, metafiziko pa kolikor možno omejiti (IV.). In res se Geyserjevo dokazovanje po večini opira na notranje izkustvo, to je na pričevanje zavesti, popolnoma po metodi modernega dušeslovja, ki pojmuje dušeslovje kot vedo o »dejstvih zavesti«.

Moderno dušeslovje sicer splošno priznava duševna dejstva kot pojave posebne vrste, različne od telesnih ali tvarnih pojavov, taji pa dušo, kot podlago in nositeljico, oziroma subjekt in vzrok duševnih pojavov, t. j. taji duševno substanco (podstat). Moderno dušeslovje torej pravzaprav taji dušo, a vendar še vedno o njej govori. Celo najodločnejši nasprotniki duševne substance pri svojih dušeslovnih preiskavah vedno porabljajo pojem duše, iz česar Geyser upravičeno sklepa, da ima tajitev duševne substance slabo podlago (str. 2). Proti modernemu dušeslovju je torej treba zlasti temeljito dokazati substancialnost (podstatnost) duše. Kot poglavitni dokaz navaja enotnost zavesti, ki posamezna dejstva spaja v enoto, jih primerja, tvori sodbe in sklepe (str. 14—32). Ta dokaz je znan tudi aristotelsko - sholastičnemu dušeslovju, a Geyser ga je tako lepo prilagodil metodi in pojmovanju modernega dušeslovja kakor težko kdo pred njim. Naslednji odstavki potrjujejo duševno substanco in hkrati razlagajo važnejše duševne pojave, »organizacijo« duševnega življenja in naravo duše (33—84). Pisatelj zanimivo razpravlja o trajnosti duše v spominjanju in o njeni vzročnosti v čutenem in umskem spoznavanju ter v svobodni volji. V predzadnjem (5.) poglavju zavrača materializem. V zadnjem poglavju pa razmeroma kratko razpravlja o razmerju med dušo in telesom (97—117), zavrne moderne teorije in se odloči za aristotelsko - sholastično substancialno zvezo med dušo in telesom; škoda, da te teorije ne razlaga obširneje.

Tako je v razmeroma majhni knjigi rešenih veliko dušeslovnih vprašanj. Zdi se mi, da je Geyser v tej knjigi že jasnejši in gibčnejši kakor v »Lehrbuch der allgemeinen Psychologie«. Vendar se še kaže, da moderna metoda in terminologija ni tako jasna in precizna kakor aristotelsko - sholastična; nejasnost modernega modroslovja pač odseva tudi v terminologiji in metodi. Geyserju radi priznamo veliko samostojnost in spretnost v združevanju starega aristotelskega modroslovja z moderno metodo in terminolo-

gijo; v tem ga težko kdo prekosi. A nazadnje bo Geyser najbrže uvidel, da bo treba moderno metodo in terminologijo še znatno revidirati in izboljšati.

Kakor pisatelj sam opozarja, je ta knjiga samostojno predelan in dopolnjen izvleček iz njegovega navadnega obširnejšega dušeslovnega dela. Kdor še ni dobro orientiran v dušeslovnih vprašanjih, se bo moral večkrat zateči k navedeni obširnejši knjigi istega pisatelja.

Dr. Fr. Grivec.

Pedagogika.

Še enkrat o Bežkovem

»Občnem vzgojeslovju«.

Simon Dolar je napisal v »Vedi« (1914, str. 530—4) »kritiko kritike« o Bežkovem »Občnem vzgojeslovju«. Ker gre za knjigo, ki naj bi bila učna knjiga na naših učiteljskih, bodi tudi meni dovoljeno še enkrat izpregovoriti o njej.

Dolar se na vso moč trudi, da bi oprostil Bežkovo »dobro« knjigo mojih očitkov ter dal grajanim mestom drugačen pomen. Da je knjiga v marsičem dobra, sem tudi jaz priznal, zato sem tembolj obžaloval, da v najvažnejšem pogledu ni dobra. Od pedagoške učne knjige za bodoče učitelje in vzgojitelje slovenskega ljudstva smemo menda vsaj to zahtevati, da ne bo nravnih načel zatirala, če jih že ne bo podpirala. A pedagogika, ki uči, da je vest strah pred ljudsko grajo, ta načela naravnost v korenini uničuje. Ljudska sodba se mora ravnati po vesti, a ne vest po ljudski sodbi!

Dolar Bežka opravičuje, češ da bi bilo »neznanstveno« govoriti o božjem elementu v nravnosti brez dokaza. Toda ali analiza nravnosti ne podaja jasnega dokaza, da je mogoče nravnost prav doumeti le pod ozirom na božje? Dolar oporeka, da je lahko tudi brezverec nraven. Da, v tem in onem lahko, a če bo hotel svojo nravnost doumeti, bo spoznal, da se loči nravnost od etikete prav po tem, da pristoji nravnosti neka absolutnost, s katero se javi v vesti, in priznavajoč to absolutnost priznava tudi ateist bolj ali manj zavestno božje gospostvo nad seboj. Ateist, kadar res nravno dela, in ne le iz navade, nehote priznava božji zakon. Saj bo Dolar menda verjel ateistu Dantecu, da ateista, ki bi logično uveljavil cel ateizem, pač ni. Sicer pa kake globlje analize nravnosti od Bežka nihče ni zahteval. Ognil naj bi se bil le tiste neizrečeno nizke zgolj utilitaristične razlage. Konstatiral naj bi bil splošno dejstvo nravnih

čuvstev, s Kantom n. pr. poudaril njih resnobo in vzvišenost, potem pa pokazal, kako je v njih tudi prelepa teleologija, harmonija med нравnimi čuvstvi in resnično socialno blaginjo. To bi bilo zares pozitivno in »znanstveno« in četudi ne še versko, vsaj ne »ateistično« osnovano.

Prav taka je z verskimi čuvstvi. Bežek dobro poudarja njih pomen, a kaj, ko jim je s svojo nesrečno uporabljeno genetično metodo odrezal srčno korenino. Prosim vas, preberite še enkrat str. 100, ali ni prva kal teh čuvstev po Bežku neznanje fizike, vsa višja verstva so pa metamorfoza tiste prve umišljene fikcije? Kako naj je po tem n. pr. krščanstvo kaj več, kakor neka faza v razvoju zmote, ki jo bo zares premagala šele negacija vsake religije z zgolj prirodoslovnim pojmovanjem vesoljstva?

A morda Bežek ni tako hudo mislil? Kaj in kako je mislil, o tem kritiki sodba ne gre, temveč le o tem, kaj je v knjigi povedal. Mogoče ali verjetno je, da se ni zavedal dalekosežnosti svojih teorij. V uvodu (str. IV) sicer pravi, da mu je Ziehen »v mnogočem odprl oči« — in res je Ziehenova psihologija monistično osnovana —, a mogoče je, da ga je Ziehen v resnici le »preslepil«. Tako bi bil v dobri veri sejati »ateistična semena«, kakor sem se prvič izrazil. No, če je tako, je pomoč lahka: ne brezuspešna protikritika, ampak skrbna revizija grajanih mest!

Še to. Dolar mi očita, da smešim može, ki vse življenje iščejo resnice (n. pr. prof. Seidla). Čudno! Vsa leta se bori »Čas« za resnico, in sedaj naj smeši koga, ki išče resnice? Nak, niti človeka Bežka niti človeka prof. Seidla nisem

smešil, ki ju niti poznam ne. Osmešil sem pa — to moram priznati — nekega pisatelja, geologa Seidla, ko se je spravil na filozofijo in v brošuri »Mehanika duševnega življenja« s predrzno oholostjo in samo še enako nevednostjo s pomilovalno gesto odklonil krščanstvo in oznanjal neumen in sirov mehanističen monizem. Ta geolog-filozof zares ni bil »bogoiskatelj«, rajši »boghulec«!

Kar se pa posebej tiče Dolarja kot kritika, sem ga že zadnjič zadostno označil. Tisto sodbo je v protikritiki le nanovo potrdil. Jaz pravim: če je duša isto kar »jaz«, kakor trdita Bežek in Dolar, bi lahko rekli kakor »jaz jem« tudi: »duša je«; on: »jaz ima vendar širši pomen«. Jaz pravim: Bežek uči absolutni evolucionizem; on: »ne, marveč relativnega, ko nam navaja Sokrata kot živ zgled krepkega značaja«. Jaz: Bežkova morala je ateistična, ker ji je najvišji kriterij »ljudski glas«; on: ne, zakaj »ljudski glas — božji glas«. Jaz: Bežkova morala je brezversko osnovana; on — govori obširno o vojski! Dolar je dejal: Jerusalemu in Bežku, ki hodi za onim, je Bog subjekt, svet predikat. Jaz: Če je Jerusalemu in Bežku Bog subjekt in svet predikat, jima je Bog = svet, kar je monizem. On sedaj dokazuje, da je Jerusalem dualist in da sem zagrešil »veliko (logično) zablodo«; izpremenil da sem »označujočo sodbo« v »določujočo«; in po Ozvaldovi logiki navaja razdelitev raznih sodeb. S tako učenostjo je pa res križ! Vsak šolarček vendar loči predikat in objekt! Če je Bog svet ustvaril, tedaj je Bog subjekt, ustvaril predikat, svet

pa objekt, torej na kratko: Bog delujoči subjekt, svet pa objekt božjega delovanja. Če pa pravi Simon Dolar, da je Bog subjekt, svet pa predikat, bo po vsaki in tudi Ozvaldovi logiki, Bog = svet. Ali ni res tako, vi šolarčki, ki se učite »analize«? ¹

¹ Ne vem pa ne, ali je Simon Dolar sam zamislil to »modrost«, ali pa je morda res našel izraz pri Jerusalemu. Jerusalemove filozofije natančneje ne poznam. Zanimivo bi pa bilo vsekako, če je izraz Jerusalemov. Dolar namreč citira neki stavek iz Jerusalema, kjer se Jerusalemu navidez poteguje za dualizem. A že tisti citat kaže, da Jerusalemu ni v resnici dualist. Zdi se marveč, da je Jerusalemu svet naravnost »akt« božje volje (ne objekt) in po tem

Sicer pa ni vredno dalje se muditi z Dolarjem. Simon Dolar ali ne more ali noče dati in vzdržati nobeni misli določnega izraza in nobenemu izrazu določne misli. Zato je vsaka diskusija z njim brezplodna. A. U.

voluntarističnem monizmu, ki je na videz dualizem, bi bil svet res nekako »predikat« božji. Toda tu je to brez pomena. Moj dokaz je bil »argumentum ad hominem«: Če je Bežku svet predikat, čigar subjekt je Bog, kakor sodi Dolar, tedaj je Bežek monist. Dejansko pa ni res, da bi bil Bežek, kakor spet trdi Dolar, sledil zlasti Jerusalemu. Bežek pač pravi v uvodu o monistu Ziehenju, da mu je »v mnogočem odprl oči«, o Jerusalemu pa le, da mu ugaja »v obliki in slogu« (str. IV).

Zgodovina.

Prof. dr. Jos. Mantuani: **O nedavno najdeni votivni roki.** V Ljubljani 1914. (Posebni odtisek iz 4. zv. »Carniole«.) Str. 25.

V lanskem »Dom in Svetu« (1914) je bil dr. Mantuani objavil lepo razpravo o grških kipcih iz starogrškega najdišča Tanagre v Beociji, ki jih je našemu muzeju podaril plemenit mecén. To je bil — mislim — prvi predmet v našem muzeju, ki je v neposredni zvezi s starogrško kulturo. Pred 5 leti (1910) pa se je našel v neki njivi v Drnovem (staro Noviodunum) v leskovski župniji na Dolenjskem drugi predmet, ki sodi v starogrški svet ter nam odpira vpogled, ne, kakor sonce, v staro umetnost, ampak v starogrško, ozir. v starorimsko bogočastje. Ta izkopina je bronasta ročica. 51 jili zdaj (z našo vred) poznajo na celém svetu. Na vsak način je predmet zaslužil, da se

je g. ravnatelj temeljito z njim pobavil in potrudil. Razpravo lahko razdelimo v štiri oddelke: v prvem nam pis. ročico predstavi, jo popiše in tudi deloma bistroumno rekonstruira; v drugem delu pretresuje namen, v kateri je služila, in pride do zaključka, da je imela namen izprositi od božanstva varstvo ter odvrnilev nesreč; v 3. delu — najvažnejšem — izvemo, kateremu božanstvu je bila zaobljubljena in poklonjena, namreč bogu Sabaziju; baš v tej točki pa se je moral g. pis. omejiti in nam podati samo končni zaključek svojih študij (gradivo samo hoče objaviti drugje); v zadnjem delu pa nam razloži, kaj pomenijo mnogoštevilni simboli (tehnična, ovnova glava, daritveni nož, kača itd.), vtisnjeni v bronu. Takó je cela razprava zelo pregledno in jasno pisana, da jo človek res z zanimanjem čita. Piscu se

pozna, da je leta in leta (na Dunaju) v raznih zavodih poučeval prav ta predmet, umetnostno zgodovino: od prvega pogleda na predmet, ko ne vidimo takorekoč nič, pa do zadnje strani, ko vidimo, koliko se da povedati o tej stvari, gledamo v delavnico raziskovalčev, kako primerja, išče analogij in sklepa. Tretji oddelek je silno zanimiv; zdaj vemo, da so v naših krajih rimski vojaki in uradniki častili poleg staroperzijskega Mithra tudi starotračkega — frigijskega Sabazija, kateremu so Grki rekli — *Dionizos*. Njegovi svečeniki so se zvali *Σάβοι*. (Ali je odtod na Balkanu takó običajno ime Sava, sv. Sava?) Dr. M. meni, da je poganski Sabazijos dobil nekaj znakov tudi od Izraelcev (Bog Sabaot!) Žal, da se ravno tam prične omejevat. Liturgično je zanimivo, kakó drži ročica prste (kakor za blagoslov). Široko obzorje kaže navedena literatura (zlasti Plinij, in dr.); kdor bi se hotel baviti s primerjajočim verslovjem, dobi tu raznih virov. Učeni g. pis. je s to študijo že tretjič stopil na starogrška tla (kolikor je nam znano, seveda), prvič v lepi razpravi o miniaturah dunajskega Dioskoridovega kodeksa, izšlo na Dunaju, in v zadnjem času omenjeni dve razpravi. Vsekakor bomo v našem muzeju Rudolfinu pred votivno roko Sabazijevo obstali z velikim spoštovanjem.

J. D.

Fr. Kovačič, **Dominikanski samostan v Ptuj**. Zv. I. (str. 79) + II. (str. 62). Maribor 1914. Založil pisatelj.

S prečudno marljivostjo zbira prof. Kovačič gradivo za zgodovino štajerskih Slovencev. Ta dva

zvezka sta lepa monografija o ptujskem dominikanskem samostanu (1230—1786). Prvi zvezek govori o ustanovitvi, o samostanu in cerkvi, o redovnem življenju (o nravnem življenju, o študijah, o socialnem delovanju), o ustanovah, o vrsti priorjev; drugi pa o gospodarski zgodovini od početka do sekularizacije. Ker je vsak samostan po svoje nekako središče verskega in kulturnega življenja ljudstva, med katerim je, je jasno, kako važne so take monografije za našo cerkveno in kulturno zgodovino. Pravzaprav brez takih monografij kaj popolna zgodovina slovenskega naroda sploh ne bo mogoča. Zato je le želeli, da bi pisatelj nadaljeval započeto delo in se lotil še drugih samostanov na slovenskih štajerskih tleh.

Fr. Kovačič, **Nadžupnija Sv. Križa** pri Rogaški Slatini. Zgodovinski podatki. Ljubljana 1914. Izdalo »Zgodovinsko društvo« v Mariboru. Založilo »Cerkveno društvo« pri Sv. Križu. (Str. 88.)

To delo je sicer namenjeno širšim slojem, a pisal je je skrben zgodovinar, ki je izrabil poleg tiskanih virov mnogo arhivalnega gradiva, zato je tudi to delo znanstven donesek za zgodovino Slovencev. Saj so, kakor pravi pisatelj sam, »v Slatini res zgodovinska tla«.

Dr. J. Gruden, **Starine železnih in salajskih Slovencev** (Ponatis iz »Časopisa« 1914; str. 62).

Ko je naš zgodovinar dr. Gruden iskal gradiva za zgodovino ogrskih Slovencev (prim. 4. zv. Zgodovine slov. naroda str. 544—60¹), mu je prišel v roke rokopis, fragment iz

¹ O »Zgodovini« (zv. 4.) objavimo obširnejšo oceno v 3. zv. »Časa«. (Op. ur.)

zgodovine ogrskih Slovencev, »edini spis, ki nam govori o preteklosti Prekmurcev«. Rokopis je iz prve polovice preteklega stoletja, pisan poljudno, tuintam naivno, vendar splošno zanesljiv, in more služiti kot temelj za daljnje preiskave o prekmurskih Slovencih. Zato ga je dr. Gruden objavil in mu dodal potrebne opombe.

—n—

Dr. Dragotin Lončar, »**Janko Kersnik, njega delo in doba**«. Ocena. (Ponatis iz »Vede« 1914; str. 29.)

To je obširna ocena Prijateljeve monografije o Janku Kersniku. Pravzaprav bolj dopolnilo kot ocena. Lončar je dober poznavavec naše politične in socialne zgodovine in je podal tudi v tej knjižici marsikak zanimiv donesek. Seveda mora čitatelj vedeti, da je Lončar svobodomiseln demokrat, drugače bi marsikako sodbo napak umeli. Zanimivo je n. pr., kako skuša Lončar objektivno presoditi Mahničeve nazore o narodnosti (str. 15—20). Lončar odkrito izpoveda, da mora načelno jedro Mahničevih teorij priznati tudi moderna veda, in se v tej mirni objektivnosti ugodno loči od Prijajela in liberalcev. Glede nauka sv. Tomaža o suvereniteti naroda je že prof. Grafenauer v »Dom in

Svetu« opozoril, da ga Lončar ni čisto verno povzel, oz. pri Janetu dobil. (Primerjati bi bilo treba v tem oziru: St. Thomas, De regim. princip. I, 6; potem Sentent. II. Dist. 44, 2, 2, 5, in Summa theol. 2—2, 42, 2, 3; glede Bellarmin-Pavličeve teorije pa lahko tudi n. pr. v moji Sociologiji, str. 126—136). Vendar pa ta Lončarjev ekskurz manj sodi v oceno, temveč bi zahteval posebne razprave. Dr. Lončar priznava »ogromno delo« organizacije, ki so jo izvršili »klerikalci« v zmislu resolucij I. kat. shoda »na vseh poljih in pri vseh stanovih« (str. 26), kakor tudi da je nasprotno slovensko-nemška pogodba Hribarja in Tavčarja »narodnemu razvoju brezdvomno škodovala« (str. 27). Boj zoper »naraščajoči klerikalizem« bi se bil moral voditi po dr. Lončarjevem mnenju »z demokratično politiko v smislu splošne in jednake volilne pravice« (27). A to demokratično politiko so spet začeli klerikalci. L. 1897. je bil izvoljen v peti kuriji dr. Jan. Ev. Krek, »oče slovenskega krščanskega socializma« (27) in dr. Krek ter Šusteršič sta »vodju napredne slovenske stranke v parlamentu« Šukljetu izvila žezlo iz rok (27). Tako je to in ono v tej brošuri, kar je vredno pozornosti.

A. U.

Leposlovne novosti.

Piše P. Perko.

Mladim srcem. Zvezek II. Spisal Ksaver Meško. Izdala Družba sv. Mohorja. 1914.

Vsekako je pričujoča knjiga vzbudila precejšno zanimanje med bralci in med kritiki. Kritika —

tudi tista, ki je vajena zviška doli odkloniti, kar ne ugaja njenemu okusu — se je lani in letos nehote ustavila pred Mladimi srci, in izrekla par misli, ki so vredne, da se vpoštevajo. Ob tem je pa

letelo tudi od vseh strani mnenj in pomislekov, ki si deloma nasprotujejo. Tako je pisatelj postavljen v neprijeten položaj, da v kaosu raznih nasvetov izgubi orientacijo, in ne ve, kaj naj kot dobro vpoštevata, kaj pa kot napakno zavrne. In ravno Meško je zadnje čase v tistem kritičnem stanju, ko ga eni skušajo postaviti popolnoma v senco, češ: »nad solzavim Meškom se jokajo ob tihih večerih le neumne gosi in histerične ženske«¹; drugi pa, ki so ga dosedaj vpoštevati, postajajo kratki ter se v ocenah spuščajo rajši v naštevane naslovov in podajanje vsebine (vide Ljubljanski Zvon 1914, št. 12): ker hvaliti nočejo, naravnost grajati ne marajo. Zopet drugi (Dom in Svet) ravnajo z njim nekako zadirčno z odlomljeno gesto: katera kritična manira je bolj prikladna, da pisatelja odbije, kot da ga privabi... Zato bo Meško moral po letošnjih kritikah skrbeti, da se šele potem, ko se bodo polegli prvi vtisi, odloči za tisto, kar so mu kritiki povedali pravega in njemu primernega. No in čim več kritik, tem več bo gradiva za izbiranje.

Zdi se mi, da se Meško zadnje čase nekam lovi za načinom, ki bi bil njegovemu pisateljskemu izražanju najbolj primeren. Poskuša tako in drugače, uboga tega pa onega — a pri vsem tem se mu ne posreči vselej, da bi našel »adekvatni izraz svojemu nemirnemu hotenju«. Zato bo pa tisti kritik njegov najboljši prijatelj, ki mu bo najbolj jasno pokazal, kje leži Meškov pisateljski dar, ter ga s tem nagnil na pravi umetniški tir.

Kakor premišlujem Meška zadnjih časov, vedno pridem na pre-

pričanje, da je Meško lirik, in edino le lirik. Tudi kot prozaist je on le kot lirik naraven. Kolikor bolj pa se spušča na epično polje, tem manj samozavesten je. Zato bi mu prijateljsko svetoval: Nazaj v prvotnost — v liriko! In to bo tudi refren pričujoče ocene.

Nasproti drugim, ki smatrajo za napredek, da Meško zapušča literično polje, vzdržujem svoje prepričanje in trdim, da so v letošnji knjigi prve tri sličice mnogo boljše, kot pa zadnji dve. Hvalite Cigančka in Petelina kolikor hočete: Meško se je ob njih silil, to se jima pozna. To široko opisovanje Mešku ni naravno. Dialogi otrok in odraslih so brez individualnosti. Tako bi pisal in se izražal pisatelj začetnik, ki se bori z obliko, in zato ne more misliti na duha in esprit. Berite pa »Moji mali«, ali »Blejsko jezero«, ali »Videl sem srečo« — ali ne pulzira tukaj življenje vse drugače? Ali niso ti »mali« v resnici pravi, iz življenja vzeti otroški originali? Meško pač nastopa tukaj kot lirik, ki iz svoje notranjosti na ven proizvaja in ustvarja. Nič ne dé, da bosta otroškemu berilu bolj primerna Ciganček in Petelin, kot pa n. pr. Videl sem srečo. To, kaj bo večini bolj ugajalo, še ni kriterij, ki bi po njem cenili umetniško vrednost kakega spisa. Pisatelj, če naj deluje njegovo delo kot umotvor, se mora čutiti ob ustvarjanju kot v svojem elementu. Le tedaj, če bo ustvarjal iz duše, s srčno krvjo, z lastnim notranjim užitkom: bo njegov tvor umetnina, ki bo, kakor je prišla iz srca, tudi k srcu šla. Preprosti čitatelj bo sicer bral Cigančka in Petelina z neke vrste zanimanjem; a radovednost in zanimanje je vse kaj drugega, kot

¹ Slovan. 1914, št. 9.

je pa tista prisrčna gorkota, ki jo poraja v srcu čitatelja umotvor. Ciganček in Petelin sta sicer sestavljena iz stavkov, ki so po besedah kritika vsi čedno napravljeni in dobro počesani, vendar ti stavki govoriti ne znajo, so brez individualnosti in brez prave izrazitosti. Kritik je to sodbo izrekel kar splošno o Meškovih spisih; in s tem je po mojem mnenju storil pisatelju krivico. Glede epičnih povestic v letošnji knjigi mu pritrdim brezpogojno; kot epik Meško res nima tiste »suverene gotovosti velikih mojstrov, ki gnetejo snov po svoji volji, ji dajejo obliko in duha in pravila iz lastne moči«. Drugače pa kot lirik. Kot lirik zna on svojo snov še vedno obdelati; za to so priča prav letošnji, sicer kratki, a gorki lirični izlivi v Mladih srcih.

Meško je dober v dveh načinih izražanja. Kadar govori sam (jaz-oblika); ali pa, kadar govori po osebni, ki je po duhu in čustvovanju njemu sorodna. Obakrat pa le, kadar se izraža lirično, in se ne spušča v kake epične postranosti ali celo v kake neumetniške doktrine.

Poglejmo prvo sličico! Pisatelj je videl srečo. Ta sreča je čistost in nedolžnost. Prešinjen je od lepote, ki sije iz čistega srca. Zato je na tej sličici vse tako naravno. Nobena beseda ni iskana, noben izraz prisiljen. Izliv občudovanja mu je kar sam potekel izpod peresa. Snov se mu je sama gnetla pod prsti. Kar mislim si, s kakim užitkom je pisal črtico, in kako hitro, prehitro je bilo vse to na popirju. Kako naenkrat prezgodaj je minil užitek, ki ga je imel pri ustvarjanju. Čustvo je takorekoč puhtelo na dan in je vtrenotku

že imelo konkreten izraz... Meško je bil pač tu v svojem elementu!

Polna gorkote je tudi pravljica o Blejskem jezeru. Pravljica sama na sebi nam ni nič novega; ampak dogodek se je ogrel na Meškovem srcu, in zato se srčna toplina drži vsake besedice. Saj ljubeča in trpeča materina duša in pa Meškov značaj imata tako nekaj sorodnega na sebi... Zato so tudi besede o materi in njeni bolečini potekle izpod peresa lahko in naravno.

»Moji mali« — stvarca je tako ljubka, da bi že zavoljo teh »malih« bilo vredno, da je knjiga izšla.

»Sosedov Peterček« je kompleks slik in črtic iz mladih let. Slike so sveže; le vez med njimi se mi zdi nekam prerahla. Pisatelj udarja na struno spominov, ki so nam vsem več ali manj skupni; zato bo celo odrasli bral to zbirko črtic z nekim užitkom in zanimanjem. Pisatelju je v prvi vrsti za notranje vtise, ki so jih dogodki mladih let pustili v njegovi duši; zato je stvar, če ne najboljša, pa vendar dobra in naravna.

Zgodba o »Cigančku« zavzema po prostoru skoraj polovico cele knjige. In vendar, če izluščimo dogodek, vidimo, da je pravega dejanja jako malo. Razne postranske ekskurzije, ki niso vselej niti potrebne, zavlačujejo tok dogodkov. Če bi bil Meško rojen epik, bi bil znal tudi to, kar je postranskega, zlit s celoto v neke vrste kompaktno maso; tako pa navzlic opiljenim prehodom zijajo razpoke, ki drobijo celoto v večje ali manjše, več ali manj samostojne dele. Mešku se je zgodilo, kot se zgodi vsakemu liriku, ki hoče biti po sili epik: enota, ki bi morala biti vlita iz enega kova,

se mu pod prsti drobi v posamezne kose, ki so nekateri liričnega, drugi pa epičnega značaja, in zato vsa stvar ne napravi enotnega vtisa; vidi se nenaravna in prisiljena.

Če splošno sodimo, je zgodba Leksejeva boljša kot pa Jakobova. Jakobova zgodba je brez potrebe dolga. Služiti bi morala le kot ilustracija k Leksejevi zgodbi, a vsled svoje dolgosti sili v ospredje. Povest postane razblinjena; zlasti še vsled tega, ker isto, kar je čutil Jakob, preživlja pozneje tudi Leksej. Ista stvar je mestoma pripovedovana v drugič, celo v tretjič (glej str. 62. Hiše kakor iz cukra, z rdečimi čepicami na vrhu itd.). Skratka: epična širina, ki je rojenemu epiku naravna, postane pod Meškovim peresom razblinjena ter izdaja pisatelja, ki je padel iz vloge in zašel na tuje...

Nadalje trdim, da niti Jakob, niti Leksej nista osebi, ki bi jih bil pisatelj prežl do dna ter bi se bil vanje vživil z notranjim užitkom. To, kar sanjarita v umetno liričnem tonu Jakob in Leksej na straneh 39, 42, 54, je pač nekaj subjektivno Meškovega, a nikakor ne objektivno verjetno glede na Jakoba in Lekseja. Priznam, da se zlasti med muzikalično nadarjenimi ljudmi dobe čisto preproste nature, ki so zmožne globokih in polnih čuvstev. Zato ne tajim, da bi Jakob in Leksej ne bila mogla tako občutiti, kot Meško trdi. Ampak, ko bi taka preprosta oseba svoja čuvstva izlila v besede, bi se nikakor ne izražala, kot se izraža Meško v njihovem imenu. To izražanje je mestoma le — preakademično. Tako bi izrazil Meško svoja čuvstva; Jakob in Leksej bi svoja drugače! Naposled bi bila to ma-

lenkost v povesti; ampak ravno ta malenkost je vzrok, da udari v daljših ali krajših presledkih na čitateljevo uho kričeč disakord: ko bi morala stati pred čitateljevim duhom vedno le delujoča oseba, se kot v kinematografu bliskoma pretrga nit, in namesto Jakoba in Lekseja stoji pred nami Meško! To disharmonijo je čutil tudi kritik »Dom in Sveta« in je ob tem nevoljen vzkliknil: »Kako neznošen je Ciganček v svoji liričnosti!« Neznošen je, v kolikor je nenaraven; nenaraven je pa, v kolikor namesto Cigančka govori in modruje Meško. In dokler bo Meško nastopal kot epik, se mu bodo slične hibe vedno primerjale.

Približno isto, kar o Cigančku, bi rekel o Petelinu in gosaku. Mnogo pripovedovanja, malo obrazovanja; lep opiljen jezik, a brez pravega duha; polno podrobnosti, ki so postranskega pomena, a pravega dejanja malo, in še tisto je vsakdanje. Na stavih se vidi, kako so se rodili v trudu in znoju. Besede bi rade prepričale in ogrele, a ne morejo, ker imajo same le umetno gorkoto...

Ne, ni napredek, da se je Meško spustil na epično polje! Narobe je res! Zato bo Meško po mojem trdnem prepričanju storil najbolje, če pusti vsako nadaljno stikanje po »adekvatnem izrazu«, ter se omeji na tisti izraz, ki mu ga je narava dala ob vstopu v njegov pisateljski poklic. Samo to bi pisatelju priporočal, da nadaljuje še bolj intenzivno kot doslej proučevanje prave in trdne katoliške askeze. To bo storilo, da si bo ohranil v duši vedno svež vir, ki bo iz njega zajemal kot lirik-pisatelj. Potem se mu ni treba bati, da bi se ponavljal, ali celo

izpisal. Katoliška askeza je mehki Meškovi duši nekaj tako sorodnega, da bi bil le poguben predsodek, da bi se kdo bal, da bo to vzelo pisatelju njegov umetniški polet. Ravno narobe se bo zgodilo! Tako lepa in globoka veda, kakor je

veda o »notranjem« in »duhovnem« življenju, mora pisatelja-lirika le podpirati v njegovem umetniškem stremljenju in mu odpirati vedno novih vidikov, ki z njih presoja svet in sebe.

Beleške.

Socializem in vera.

Ob smrti socialista dr. A. Dermota, ki je umrl kakor veren katoličan, se je vnela med slovenskimi liberalci in socialisti zanimiva pravda. V »Slovanu« (1914, 255—56) je očital dr. Vinko Zupan dr. Dermotu nedoslednost in bojazljivost, češ, kako se more človek, učenec Masarykov, če je predelal njegovo filozofijo, še kdaj vrniti h katolicizmu, Dermotu da se je moralo v očigled smrti zavrteti v glavi, bolezen mu je oslabilo ne le telo, ampak tudi voljo in duh, ob robu brezna večnosti se je zbal in prijel »materi katoliški cerkvi za krilo«. Nato sta se oglasila v »Naših Zapisih« (1914, 233—240 in 290—6) dr. D. Lončar in dr. H. Tuma.

Dr. Lončar pojasnjuje, kaj je Masarykovim učencem socializem in kaj socializmu vera. »Gotovo je, pravi, da filozofični materializem odklanjamo. Tudi t. zv. historični materializem ne more pred kritiko obveljati kot edina ali odločilna razlaga vsega družabnega življenja, dasi je treba priznati, da je historični materializem kot znastvena metoda silno pripomogel h globljemu in boljšemu spoznavanju socialnih pojavov... Zato je tudi v socializmu nastala kriza: ortodoksni marksizem se umika reviz-

zionističnemu.« Slovenski socialisti Masarykovci, in ž njimi Dermota, so širili v socialistični javnosti »revizionistično mišljenje, ki se kaže v realnejšem pojmovanju verskega in narodnega vprašanja, gospodarskega (zadružnega) in socialnega življenja.«

Glede vere posebej, pravi dr. Lončar, je gotovo to, da Dermota ni poznal »verskega indiferentizma, tudi ne kot socialist.« Tisto programatično načelo: vera je privatna stvar, ne odgovarja popolnoma dejanskemu položaju, »v tem, pravi Lončar, sva si bila (z dr. Dermotom) edina:« »privatna stvar je pač pripadništvo k določeni konfesiji (v tem smislu, da ne smemo nikogar zaradi njegove vere prikrajševati politično, socialno in moralno), verstvo ali religija pa ni privatna stvar v tem pomenu, da bi se socializem ne smel meniti zanjo in jo kratko malo izločil iz svojega vpoštevanja.« »Dermota je pomagal boriti se za versko strpnost in duševno svobodo, ki pa nista identični z versko brezbriznostjo ali z brezverstvom. Kdor misli, da je znanost absolutna rešitev vseh življenjskih in svetovnih ugank, ta je v zmoti ravno tako, kakor oni, ki meni, da sme naravo razlagati z nadnaravnimi dokazi... Enkrat se pozablja, da človek ni samo

umsko bitje, drugič se pozablja na to, da je človek tudi umsko bitje... Ali je Dermota ob svoji boleznini našel zase v katoliški cerkvi umsko rešitev svetovnih ugank ali samo njen čustven simbol, tega ne vem... Na vsak način je Zupanovo končno priznanje, naj si vsak svoje razmerje k večnosti uredi po svoje, edina rešitev...»

Tako socialist-realist. Dr. Tuma izkuša raztolmačiti dr. Dermotovo konverzijo psihološko. Izhodišče mu je isto: Socialna demokracija kot praktično politična stranka, pravi, je izključila vmešavanje socialne demokracije kot take v probleme verstva. Zato »nobenega pametnega socialnega demokrata ne moti, ako je dr. Dermota v zrelih letih, po dolgem premišljevanju in, domnevano po globoki intuiciji, prišel do boga sv. Avguština in dosledno do katolicizma.« »Blagor mu, ako je res dosegel po tej poti oni veličastni mir, katerega obeta katolicizem s svojim naukom!«

Dr. Tuma se drži tiste moderne misli, da je vera ne dejanje uma, ampak čutja. Ako prevlada človeka bogato čutje in je njegov razum razvit le v smeri ene vede, pravi, potem mu za splošno spoznavanje um več ne zadošča. Um more priti le do mejnih pojmov enotnosti — energije. »Niti idealistična enota, niti materialistična energija ne predstavljata končne rešitve prvega in zadnjega človeškega problema.« Čustvo pa hrepeni po tej rešitvi, po absolutni resnici, stremlje torej po transcendentnosti in misticismu. Zakaj to absolutno resnico, pravijo moderni in z njimi Tuma, more dati le stvariteljna intuicija. Da je Dermota iskal rešitve po tej poti, kažeta Faust in Avguštinove

Confessiones, dve knjigi, ležeči pred njim na bolniški postelji, ko ga je dr. Zupan obiskal: »Goethejev Faust, simbol človeškega nemirnega duha, polnega dvoma, polnega moči in nebrzdane želje po resnici, človeka, ki je izkušal vse in premišljeval o vsem, da bi našel resnico, a se končno izgubi v misticismu«, pa »Confessiones, ena najvišjih poetičnih intuicij vseh dob.« »Komur veličastno delo sv. Avguština objame um in srce, ta postane prepričan katolik, ni pa resnega človeka, še tako velikega uma, da ne bi čutil vpliva velikega dela sv. Avguština... Kdor tako citira sv. Avguština, kakor Vinko Zupan, ta visoke intuicije sposoben ni.« Tako dr. Tuma.

Kar nam kaže ta pravda, je to, da imajo socialisti za višje probleme mnogo več resnobe kot pa liberalci à la dr. V. Zupan. Zato je tudi umevno, da se je socialist dr. Dermota lažje vrnil na pot k Resnici, kot pa kdo, ki mu je nizkotna frivolnost zamorila vse boljše čutje. Seveda s tem nečemo reči, da bi nam bili socialisti tako blizu kakor bi se komu zdelo po dr. Tumovih vznesenih besedah o sv. Avguštinu. O dr. Lončarju ni kaj reči: je svobodomiseln, a se zdi, da res vsaj svobodomiseln za vse. Tudi se njemu ne vidi nič nemogočega, da bi bil našel dr. Dermota »umsko rešitev svetovnih ugank«, torej umsko, racionalno pot k veri, ki bi mu potem raztolmačila zmisel življenja in pokazala življenja cilj. Dr. Tuma je pa ves pod vplivom Kant-Schleiermacherjeve teorije o veri kot irracionalni tvorbi čutja. Ta teorija pa niha neprestano med agnosticizmom in ateizmom: Je Bog, a doseže ga le čutje, um ga ne more doznati (agnosticiz-

zem); morda je, morda ni, um ga ne more doznati, ali je pa tisto, kar čutje sluti in čuti, realnost ali samo čuvstvena umisel, kdo ve (skeptizem); ni Boga, um ga ne dozna, a tisto, kar ima čutje za boga, je tudi čutje ustvarilo (ateizem). Dr. Tuma je pravzaprav pripadnik te skrajne negacije. »Boga, pravi, je ustvarilo razvito čutje — boga je tajil razviti um. V prepostem človeku prirode vlada docela podčutje in čutje, pri izobraženem človeku polagoma jame dobivati nadvladje razum...« Neka-

teri so se pri nas zavzemali za trubarstvo in protestantizem. Dr. Tuma pravi: »Trubarstvo se je pri nas gojilo preko realnosti. Za človeka, ki racionalnim potem išče resnice, nima protestantizem nobene prednosti pred katolicizmom, kajti racionalna pot pelje preko obeh in mimo.« Toda ali ni pehnil dr. Tuma s tem dr. Dermota, kateremu je šel pisat apologijo, med preproste neizobražence in prav tja tudi veličanega sv. Avgušlina z vso njegovo »stvariteljsko intuicijo«?

A. U.

O kritiki Zorzutovih »**Furlanskih pravljic in legend**« (Čas, zv. 1. str. 58 sl.) nam piše prijatelj S. G.: Čudim se, da je kritik videl le »biserje« in »religioznost«. Ali je lepa oblika in narodna obleka že vse? Kaj pa tiste kletvine in psovke, nečedne besede in rečenice: spurcission = procesija, pretepsti = dati v sv. olje? tiste zaničljive vloge priorja in župnika (pravlj. 2, 11, 15, 18, 20)? tiste več kot spotekljive vloge sv. Petra (uvod, 4, 5, 15, 17, 18. legenda)? tisto priskutno pisarjenje o Kristu (str. 174)? Ali je vse to res religiozno? Ali se Zorz. »storija« str. 114 ne ujema s tisto znano maksimo, ki jo je Lemmi označil kot eno najuspešnejših masonskih sredstev proti krščanstvu in Cerkvi: »prikazati ljudstvu duhovnike kot sleparje«!?

P. A. Tomsa, **Confessarius polyglottus**. Morda ne bo napak, če v tej izredni dobi svetovne vojske tudi »Čas« omeni to knjižico, ki jo je izdal Herder (K 250). To je knjiga za izpovedovanje v 18 jezikih (narečjih): latinskem, madjarskem, slovaškem, saroškem (gor. - ogrskem), češkem, poljskem, hrvaškem, rusinskem, slovenskem, dalmatinskem, ilirskem, bolgar-

skem, rumunskem, francoskem, angleškem, italijanskem, španskem, holandskem. Za slovenski del je sodeloval P. Zakrajšek. Pisava je fonetična, z okornim ogrskim pravopisom, slovenščina je ogrska, člen ali zaimek prileplja k drugim besedam — vse to moti in porabnost zmanjšuje. Prevod ni vedno točen, n. pr. bolgarski. V slovenskem predelku so besede: povreči moža = zapustiti, praznovati = moechari, ober, gratati. Tudi je dosti tiskovnih pogrškov. (Schwarzove izdaje v 16 jezikih pri Kirschu ne poznam.)

S. G.

Národno blágo vogrskij Slovāncof. (Ponatis iz »Časopisa« 1913—14; str. 37). Filologe, a tudi druge Slovence bo zanimalo radi jezika in radi narodovega mišljenja tu zbrano narodno blago ogrskih Slovencev. Zbral je je Števan Kúhar v Brátonci.

Svetovna vojska. Urejuje Ivan Podlesnik. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani. Izhaja po dvakrat na mesec. S 7. zv. se je začelo drugo četrletje. Naročnina za četrletje K 3.

Tega dela je izšlo doslej 8 zvezkov. Priznati se mora, da dobro ustreza namenu. Ne le, da seznanja s sve-

točno vojsko, nje vzroki in potekom, ampak zbira obenem gradivo za zgodovinsko poglavje: Slovenski narod in svetovna vojska. Tako je zbral 7. zvezek kopo pisem slovenskih vojakov, 8. zvezek je pa pričel objavljati življenjepise padlih slovenskih vojakov. Delo prinaša tudi slike (par slik je bilo pač presirovih).

„**Naši Zapiski**“, socialistična revija, so z 10. št. 1914 (XI) prenehali izhajati. »Sotrudniki in naročniki, pravi uredništvo ob sklepu (str. 296), so deloma na vojski, socialno in politično

gibanje je že od pričetka vojne zamrlo. S težko silo vzdržujemo svoje strokovne organizacije, vso moč moramo obrniti nanje. Izid vojne ustvari za gotovo docela nov gospodarski, političen in socialen položaj. Tudi socialna demokracija bo morala revidirati svoje delo, morala postaviti novih ciljev, po njih urediti svojo taktiko. Kar danes čutimo vsi, je to, da mora na razrušeninah starega nastati nova še večja stavba solidarnosti delavstva — aktivnejša internacionala.

Glasnik »Leonove družbe«.

Novi ustanovniki „L. D.“:

Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani (K 200);

Matija Seigerschmied, prelat v Zagrebu (K 200);

Viljem Gasperin, župnik v p. v Ljubljani (K 200);

Franc Pokorn, župnik, Besnica pri Kranju (200 K).

Dr. Fr. Pernè, konzist. svetnik, c. kr. profesor v Ljubljani (že ustanovnik, dopolnilo 100 K).

Josip Vrankar, župnik, Dobrava (že ustanovnik, I. dopolnilo K 50);

Jernej Hafner, c. kr. vojni kurat in mestni kaplan v Kranju (I. in II. obrok K 100);

Valentin Zabret, župnik v Št. Vidu nad Ljubljano (I. obrok K 50);

Okrajna učiteljska knjižnica ljubljanske okolice v Spodnji Šiški (I. obrok K 50).

Darila nad članarino:

Anton Oblak, župnik pri sv. Lovrencu ob Temenici K 14.

Poleg tega je doposlalo več gg. članarino po 7 in po 10 K. Vsem hvala!

Po novem letu so se organizirala poverjeništa na Koroškem in Štajerskem. Odbor se je obrnil na vse dekanije lavantinske škofije s prošnjo, da bi gg. duhovniki pomagali organizirati poverjeništa. Vrhutega se je »Slov. krščanska socialna zveza« v Mariboru po prijaznem posredovanju poslanca dr. Korošca obrnila na vse župnije z vabilom k pristopu in s prošnjo, da bi gg. duhovniki organizirali poverjeništa. To nam je lep dokaz, kako na Štajerskem cenijo velik pomen L. D. Upamo, da bo imela ta akcija velik uspeh in da se bodo gg. duhovniki po svoji priznani požrtvovalnosti radi odzvali tej prošnji.

Najvažnejše poverjenikovo delo je, da pridobi kolikor mogoče veliko članov. Novi člani naj se priglasijo najkasneje do konca marca; do takrat je tudi treba plačati letnino.

Publikacije »Leonove družbe« l. 1915.

L. 1915 izide četvero publikacij L. D.:

1. »Čas«, znanstvena revija (šest zvezkov);
2. P. St. Škrabec, »Izbrani spisi«, 1. zvezek;
3. Dr. J. Gruden, »Slovenski župani v preteklosti«;
4. Coloma, »Malenkosti«, roman.

Članarina (naročnina) znaša 6 K. — Knjige 2—4. izidejo radi vojske šele na jesen.

»Leonova družba« je izdala in priporoča naslednja dela:

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku:

I. knjiga (l. 501—800) str. LXXX + 416. Ljubljana 1903. 8 K, vezana 11 K.

II. knjiga (l. 801—1000) str. LXXXIV + 516. Ljubljana 1906. 10 K, vezana 13 K.

III. knjiga (l. 1001—1100) str. LXXXVII + 330. Ljubljana 1911. 6 K, vezana 9 K.

Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Str. 148 in 19 slik. Ljubljana 1908. 5 K, vezana 6 K.

Dr. Al. Ušeničnik, Sociologija. Str. XV + 840. Ljubljana 1910. K 8'50, vezana K 10'80.

Vsa ta dela se dobe v Katoliški Bukvarni v Ljubljani.